

งานเขียนประวัติศาสตร์และ
การสร้างเกียรติศักดิ์กองทัพสยาม
ทศวรรษ 2450 - 2460*
(Historical Writings and
the Making of the Siamese Army's
Honour from the Late 1900s to
the 1920s)

ภัทรรัตน์ พันธุ์ประสิทธิ์**
(Pattarat Phantprasit)

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก “The Making of Honour and Masculinity of the Siamese Army during the 1900s - 1932” ที่เสนอต่อ The Graduate School of Asian and African Area Studies, Kyoto University ประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. 2565 (This paper is a part of PhD dissertation, titled “The Making of Honour and Masculinity of the Siamese Army during the 1900s - 1932”. The dissertation is submitted to the Graduate School of Asian and African Area Studies, Kyoto University, Japan in 2022).

** นักวิชาการอิสระ (Independent Scholar).

Received: May 12, 2022
Revised: September 15, 2022
Accepted: January 31, 2023

บทความวิจัย
-
วิชาการ

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้สำรวจงานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกสยามช่วงทศวรรษ 2450 - 2460 จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ ตำนานกรมทหารราบที่ 4 (พ.ศ. 2457) พงษาวดารยุทธศิลป์ปะ (พ.ศ. 2459) ตำนานกรมทหารบกราบที่ 1 มหาดลักรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2462) และ ตำนานการเกณฑ์ทหาร (พ.ศ. 2464) งานศึกษาเกี่ยวกับกองทัพบกสยามที่ผ่านมายังไม่เคยนำงานเขียนเหล่านี้มาวิเคราะห์เพื่ออธิบายความคิดและอุดมการณ์ของกองทัพบกมาก่อน ทั้งที่งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระแสการสร้างสรรค์ชาตินิยมโดยรัฐที่นำโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงครองราชย์ขณะนั้น (พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2468) บทความชิ้นนี้จึงเสนอว่า กองทัพบกสยามผลิตงานประวัติศาสตร์และใช้เรื่องราวประวัติศาสตร์ของอาณาจักรในสยามเพื่อจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของกองทัพและทหารลงในประวัติศาสตร์ชาติ งานเขียนทั้ง 4 ชิ้นที่กล่าวไปข้างต้นมีประเด็นร่วมกัน คือ เพื่อเชื่อมโยงกองทัพบกเข้ากับประวัติศาสตร์ชาติ เพื่อทำให้เกิดสำนึกความภาคภูมิใจในการเป็นทหารและเกียรติยศทหาร ทั้งยังสนับสนุนความคิดที่ว่า การรับใช้ชาติบ้านเมืองเป็นหน้าที่ของผู้ชายด้วยการเข้ารับราชการเป็นทหาร

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ไทย, ประวัติศาสตร์การทหารไทย, ประวัติศาสตร์นิพนธ์, อุดมการณ์ทหาร

ABSTRACT

This article explores four historical works produced by the Siamese army from the 1910s to the 1920s: *Tamnan krom thahan rap thi si* (History of the Fourth Infantry Regiment) (1914), *Phongsawadan yutthasilpa* (History of Military Strategies) (1916), *Tamnan krom thahanbok rap thi nueng* (History of the First Infantry Regiment, King's Own Bodyguard) (1919), and *Tamnan kan ken thahan* (History of Military Conscription) (1921). Previous studies have overlooked these volumes authored simultaneously with the creation of official nationalism led by King Vajiravudh (reigned 1910-1925). Army historical writings did promote nationalist spirit and incorporated the Siamese army into national history. The books share common themes: the sacrifice of ancient warriors and the tradition of military conscription since ancient times. This process meaningfully instilled pride and honor among soldiers and encouraged Siamese males to serve their country in the military.

Keywords: Thai history, Thai military history, Historiography, Military ideology

บทนำ

งานศึกษาบางส่วนเกี่ยวกับกองทัพสยามช่วงการปฏิรูปกองทัพให้เป็นสมัยใหม่ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2453) ชี้ให้เห็นว่าการออกพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448) แม้ทางหนึ่งจะเรียกว่าเป็นความสำเร็จของชนชั้นนำสยามในการดึงเอาไพร่จากขุนนาง เข้ามารวมศูนย์ได้อำนาจของพระมหากษัตริย์เป็นครั้งแรก แต่ความสำเร็จดังกล่าวเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของชนชั้นนำสยามที่ต้องหาวิธีเกณฑ์ชายฉกรรจ์เข้าประจำการในกองทัพเท่านั้น ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการกำลังคนและการเกณฑ์กำลังคนเข้าสู่กองทัพ เต็มไปด้วยอุปสรรคและการหลบเลี่ยงการเกณฑ์ทหารยังคงปรากฏอยู่เสมอ รากเหง้าของปัญหา คือ การเข้ารับราชการเป็นทหารต้องทำงานหนักไม่ต่างจากไพร่ใช้แรงงาน อันเป็นรูปแบบของการรับราชการในอดีตก่อนที่จะมีการเกณฑ์ทหาร (Battye 1974; Mahakhan 1975; Wongwises 1976; Ketwongkot 2017; Suwannachat 2001) ด้วยปัญหาดังกล่าว ชนชั้นนำสยามและกองทัพบกจึงดำเนินกิจกรรมและพิธีกรรมเพื่อสร้างเสริมภาพลักษณ์ที่ดีของการเป็นทหาร ตลอดจนสร้างสำนึกและความภาคภูมิใจต่อการรับใช้ชาติให้กับพลเมืองชายที่ถูกเกณฑ์เข้ารับราชการทหาร เช่น การให้เงินเดือนทหารเพื่อเป็นแรงจูงใจ การให้ความสำคัญกับเครื่องแบบในฐานะเครื่องแสดงเกียรติยศของการเป็นทหาร หรือจัดพิธีกรรมทหาร เช่น พิธีฉลองธงชัยเฉลิมพล และพิธีถวายคทาจอมพล (Suwannachat 2001) เช่นเดียวกับการปลูกฝังอุดมการณ์ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ให้กับทหารและนักเรียนนายร้อย (Chuchaiya 1985; Bumroongsook 1991)

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นเกี่ยวกับความคิดและอุดมการณ์ของกองทัพบกสยาม บทความนี้นำเสนอการใช้เอกสารอีกประเภทหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าพิธีกรรมหรือเครื่องแต่งกายของทหาร นั่นคือ งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบก เนื่องจากที่ผ่านมามีงานเขียนทางประวัติศาสตร์บางส่วนเกี่ยวกับกองทัพบกถูกนำมาใช้ในฐานะเอกสารที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการทางการทหารของสยามเท่านั้น หรือมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่งานเขียนของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีต่อกองทัพและทหาร (Vella 1978; Ratanapat 1990; Sturn 2006; Boontanondha 2013) การนำเสนอความสำคัญของงานเขียนประวัติศาสตร์ของ

กองทัพบกในบทความชิ้นนี้มาจากข้อเท็จจริงที่ว่า พร้อมกับการเกิดขึ้นของ “ชาตินิยมทางการ” (official nationalism)¹ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวช่วงทศวรรษ 2450 - 2460 กองทัพบกสยามได้ผลิตงานเขียนประวัติศาสตร์ซึ่งมีจุดประสงค์สำคัญคือ เพื่อปลูกฝังความรู้สึกรักชาติ เกียรติยศและความภาคภูมิใจให้ทหารในกองทัพ รวมถึงการปลูกฝังหน้าที่ป้องกันราชอาณาจักรสยาม ดังนั้นการศึกษางานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกอย่างละเอียดจึงอาจจะช่วยขยายความเข้าใจที่ว่ากองทัพบกสยามปลูกฝังสำนึกของการเป็นทหารและการรับใช้ชาติผ่านงานเขียนและสิ่งพิมพ์ได้อย่างไร²

งานศึกษาชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งที่นำงานเขียนประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับกองทัพบกมาพิจารณาเพื่อสะท้อนให้เห็นจุดประสงค์เบื้องหลังการผลิตงานทางประวัติศาสตร์คือ งานของจุนโกะ โคอิซุมิ (Junko Koizumi) นักวิชาการชาวญี่ปุ่นที่เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ไทย (2002) ชื่อเรื่อง “King’s manpower constructed: Writing the history of the conscription of labor in Siam” โคอิซุมิวิเคราะห์พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่อง *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* (พ.ศ. 2464) อันเป็นพระนิพนธ์ที่อธิบายเกี่ยวกับความเป็นมาของการเกณฑ์ทหารในสยามตั้งแต่เริ่มตั้งเป็นชุมชนและอาณาจักร ก่อนจะนำไปสู่ข้อสรุปของ

¹ นิยามคำว่า “ชาตินิยมทางการ” ที่ปรากฏในงานชิ้นนี้มาจากข้อเสนอของเบเนดิกต์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) ผู้เชี่ยวชาญด้านเอเชียศึกษา ในงานเขียนชิ้นสำคัญของแอนเดอร์สัน (1993) เรื่อง *Imagined Communities: Reflections of the Origin and Spread of Nationalism* หรือในชื่อไทยว่า *ชุมชนจินตกรรม: บทสะท้อนว่าด้วยกำเนิดและการแพร่ขยายของชาตินิยม*.

² ไม่นานมานี้ (พ.ศ. 2561) มีงานวิชาการที่พยายามใช้เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ของสยามเข้ามาช่วยทำความเข้าใจความคิดของชนชั้นนำและกองทัพที่มีต่อนโยบายระหว่างประเทศและความมั่นคง โดยงานของ Gregory Vincent Raymond (2018) เรื่อง *Thai Military Power. A Culture of Strategic Accommodation* พยายามใช้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์มาอธิบายว่าส่งอิทธิพลต่อกองทัพบกไทยอย่างไร Raymond เสนอว่าเหตุการณ์การเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310 และวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ก่อรูปนโยบายการต่างประเทศและกองทัพของไทยอย่างไรก็ตาม งานนี้ไม่ได้ใช้งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกเข้ามาใช้ในการพิจารณา.

พระองค์ว่าชายสยามทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องรับราชการทหารมาแต่โบราณ โคอิซุมิเสนอว่า หากสืบสาวหลักฐานที่เป็นพื้นฐานของงานพระนิพนธ์กลับพบว่าไม่ได้มีคำอธิบายเรื่องการเป็นทหารที่สอดคล้องกับคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพอย่างชัดเจน ไม่มีรายละเอียดบ่งชี้ว่าการเกณฑ์ทหารเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในอาณาจักรโบราณของสยามประเทศ จึงเป็นไปได้ว่าความรู้เกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารของสยามแต่โบราณเป็นความพยายามของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพในการสร้างความชอบธรรมให้กับการเกณฑ์ทหารและการเกิดขึ้นของกองทัพประจำการของสยามที่เพิ่งเกิดขึ้นพร้อมไปกับการปฏิรูปและรวมศูนย์อำนาจของชนชั้นนำในช่วงทศวรรษ 2430 เป็นต้นมา ประเด็นสำคัญที่งานของโคอิซุมิบ่งชี้ คือ สยามมีการเกณฑ์ทหารมาแต่โบราณเป็น “ความจริง” ซึ่งทำให้เกิดความชอบธรรมของการเกณฑ์ทหารในสยาม นอกจากนี้ “ความจริง” ทางประวัติศาสตร์ที่ถูกนิพนธ์โดยสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพต่อมาภายหลังได้รับการผลิตซ้ำโดยนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ไทย ส่งผลให้เป็นข้อเท็จจริงที่แพร่หลายในสังคมจนถึงปัจจุบันว่า สยามมีการเกณฑ์ทหารมาตั้งแต่แรกเริ่มตั้งเป็นอาณาจักร ไม่ได้เริ่มต้นจากการออกพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหาร ร.ศ. 124 (พ.ศ. 2448)

กล่าวได้ว่าข้อสังเกตของจุนโกะ โคอิซุมิเกี่ยวกับการผลิตความรู้และ “ความจริง” เกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารในสยามโดยสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากทำให้เห็นว่างานเขียนประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกองทัพบกมีส่วนสำคัญในการผลิตความรู้และ “ข้อเท็จจริง” ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับกองทัพ ดังนั้นงานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกสยามจึงสมควรได้รับการพิจารณาอย่างละเอียด นำมาสู่คำถามหลักของบทความนี้ คือ งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกที่ถูกผลิตขึ้นระหว่างทศวรรษ 2450 - 2460 (พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2468) เชื่อมโยงกองทัพบกเข้ากับประวัติศาสตร์อย่างไร และนำเสนอความคิดเรื่องเกียรติยศของทหารในฐานะนักรบของชาติอย่างไร³ การพิจารณา 2

³ เนื่องจากบทความชิ้นนี้มุ่งพิจารณาการใช้งานเขียนทางประวัติศาสตร์ต่อการสร้างอุดมการณ์และความภาคภูมิใจในการเป็นทหารของกองทัพบกสยามเท่านั้น จึงไม่ได้ลงลึกถึงการวิเคราะห์นิยามและความหมายเบื้องหลังคำว่า “เกียรติยศ” และ “เกียรติศักดิ์” ที่ถูกใช้ในงานประวัติศาสตร์ของ

ประเด็นดังกล่าวจะนำไปสู่การเติมเต็มช่องว่างของความรู้เกี่ยวกับกองทัพบกสยาม และการถกทอนตนเองเข้ากับประวัติศาสตร์ชาติของกองทัพบกจนนำไปสู่การเกิดขึ้นของอุดมการณ์การเป็นนักรบของชาติได้ดียิ่งขึ้น

เพื่อบรรลุจุดประสงค์ของงานศึกษา บทความนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์โดยรวบรวม วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลภายใต้บริบททางสังคม ในช่วงทศวรรษ 2450 - 2460 เพื่อเข้าใจการเกิดขึ้นและความคิดเบื้องหลังงานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกสยาม ในส่วนของหลักฐาน งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกสยามจำนวน 4 เล่มจะถูกนำมาวิเคราะห์ ได้แก่ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* (พ.ศ. 2457) *พงสาวดารยุทธศิลป์* (พ.ศ. 2459) *ตำนานกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2462) และ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* (พ.ศ. 2464) เนื่องจากเนื้อหาของงานเขียนเหล่านี้แสดงให้เห็นความสำคัญของกองทัพทั้งในประวัติศาสตร์ของสยามและอาณาจักรอื่น นอกจากนี้จำนวนที่จัดพิมพ์ยังแสดงให้เห็นว่ากองทัพบกสยามพยายามเผยแพร่ความสำคัญและเกียรติภูมิของกองทัพผ่านงานเขียนประวัติศาสตร์ เช่น ยอดจัดพิมพ์ครั้งแรกของ *พงสาวดารยุทธศิลป์* คือ 2,000 ฉบับ ทั้งยังเป็นหนังสือที่ใช้สอนนายทหารระดับเสนาธิการตั้งแต่ พ.ศ. 2460 - 2475 อีกด้วย (Royal Thai Army Command and General Staff College 2010: 119 - 121) หรือยอดจัดพิมพ์ครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2462) และครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2466) ของ *ตำนานกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* คือ 1,500 ฉบับ และ 1,000 ฉบับตามลำดับ แม้ว่ายังไม่พบยอดจัดพิมพ์ของ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* และ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* แต่จากวัตถุประสงค์การจัดพิมพ์เนื่องจากการงานฉลองโล่หลวงที่กรมทหารราบที่ 4 ที่กล่าวไว้ว่าเป็นการจัดพิมพ์ที่มีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจในกรมกองและเผยแพร่เกียรติภูมิของกรม

³ (ต่อ) กองทัพบกว่ามีน้อยและมีการเปลี่ยนแปลงของความหมายมากน้อยเพียงใด ทั้งนี้ผู้เขียนวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับค่านิยมและอุดมการณ์เบื้องหลังคำว่า “เกียรติยศ” ไว้ในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอก ของภัทรรัตน์ พันธุ์ประสิทธิ์ (Phantprasit 2022) เรื่อง “The Making of Honour and Masculinity of the Siamese Army during the 1900s - 1932”.

ให้อ่านได้รับรู้ ด้วยเหตุผลนี้จึงสมควรที่จะรวมเอางานเขียนประวัติศาสตร์ของ กองทัพบกทั้ง 2 เล่มเข้าไว้ในการศึกษาครั้งนี้ด้วย

บทความนี้ประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนแรกเป็นการให้ภาพเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทที่งานเขียนประวัติศาสตร์ในสยามได้รับความสนใจและถูกผลิตโดย ชนชั้นนำ ตลอดจนความคิดที่ถูกบรรจุลงในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับ ความคิดชาตินิยมทางการ (official nationalism) ส่วนที่สองเป็นการนำเสนอการ วิเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกสยามทั้ง 4 เล่ม ได้แก่ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* (พ.ศ. 2457) *พงสาวดารยุทธศิลป์* (พ.ศ. 2459) *ตำนานกรมทหารบก ราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2462) และ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* (พ.ศ. 2464) ตามลำดับ ส่วนสุดท้ายเป็น บทสรุป ส่วนนี้เป็นการนำเสนอภาพรวมทั้งหมดอย่างกระชับว่างานเขียน ประวัติศาสตร์ของกองทัพบกสยามนำเสนอความคิดเกี่ยวกับความเป็นทหารและ อุดมการณ์ทหารอย่างไรบ้าง

ชนชั้นนำสยามและงานเขียนประวัติศาสตร์ชาตินิยมทางการ ในช่วงทศวรรษ 2450 - 2460

ก่อนจะเข้าสู่การพิจารณางานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบก จำเป็นต้อง อธิบายความสำคัญและความสัมพันธ์ระหว่างงานเขียนประวัติศาสตร์กับชนชั้นนำ สยามเป็นอันดับแรก เพื่อแสดงให้เห็นว่าการผลิตงานเขียนประวัติศาสตร์ของ กองทัพบกเกิดขึ้นภายใต้บริบทที่ชนชั้นนำสยามให้ความสนใจงานเขียนประวัติศาสตร์ ในฐานะเครื่องมือหนึ่งที่นำเสนอบทบาทของพระมหากษัตริย์ที่มีต่ออาณาจักรสยาม และการปลูกฝังความคิดชาตินิยมทางการ (official nationalism) ในสยามช่วง ทศวรรษ 2450 - 2460 งานประวัติศาสตร์ที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงนี้มุ่งเน้นการนำเสนอ เรื่องราวของพระมหากษัตริย์ในราชอาณาจักรสยามตั้งแต่โบราณ รวมถึงพระราช กรณียกิจ ความเสียสละและอุทิศตนของพระมหากษัตริย์เพื่อชาติบ้านเมืองที่ส่งผลให้ สยามมีเอกราช มีความเจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน เนื้อหาส่วนนี้เป็นข้อมูลพื้นฐานต่อการ ทำความเข้าใจการเกิดขึ้นของงานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกสยามที่จะ

กล่าวถึงในส่วนต่อไป

งานเขียนประวัติศาสตร์ที่ผูกโยงกับสำนึกความเป็นชาติและแนวคิดชาตินิยมสยามเกิดขึ้นราวทศวรรษ 2450 หรือรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468) งานเขียนประวัติศาสตร์ในช่วงนี้ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากแนวคิดชาตินิยมที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลกก่อนการปะทุของสงครามโลกครั้งที่ 1 (ค.ศ. 1914 - 1918) และเป็นผลจากการแพร่หลายของแนวคิดชาตินิยมแบบจีนในสยาม (Vella 1978; Greene 1999; Ratanapat 1990; Sturn 2006) ส่งผลให้ชนชั้นนำสยามเล็งเห็นความจำเป็นของการผสานเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลายให้กลายมาเป็น “ไทย” ที่จงรักภักดีอย่างสูงสุดต่อพระมหากษัตริย์ ในกระบวนการนี้ประวัติศาสตร์ชาติที่เน้นสำนึกของชาตินิยมอันมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของชาติเป็นเครื่องมือสำคัญส่งผลให้คนที่อาศัยอยู่ในสยามเกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้การปกครองของพระมหากษัตริย์ได้ ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างทางเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ฯลฯ (Sattayanurak 2014: 63 - 64, 222 - 223)

ผู้มีบทบาทสำคัญต่อการเขียนประวัติศาสตร์สยามในสมัยของชาตินิยมทางการที่ควรเอ่ยถึงในที่นี้ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระยาตำราจาราชาณุภาพ สำหรับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นพระองค์สนพระราชหฤทัยการพระราชนิพนธ์ตั้งแต่ครั้งยังทรงศึกษาที่ประเทศอังกฤษ (ระหว่าง พ.ศ. 2436 - 2446) การพระราชนิพนธ์นิยาย เรื่องสั้น บทความ หนังสือละคร เป็นสิ่งที่พระองค์โปรดและทรงใช้เวลากับกิจกรรมการเขียนตลอดทั้งรัชกาล งานพระราชนิพนธ์ของพระองค์มีเนื้อหาหลากหลาย ครอบคลุมความบันเทิง ประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ใจความหลักที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้นย้ำอยู่เสมอ คือ ความสำคัญของชาติสยามและแนวคิดชาตินิยมแบบทางการอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้นำประเทศ (Greene 1999: 68 - 69) กล่าวได้ว่า งานเขียนวรรณกรรมจึงเป็นอีกเครื่องมือสำคัญที่เผยแพร่แนวคิดชาตินิยมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (Phumkird 1995; Kittimahacharoen 2008)

ในบรรดายุคสมัยของประวัติศาสตร์สยามแต่โบราณ อาณาจักรสุโขทัยดูจะเป็นยุคที่พระองค์สนพระราชหฤทัยเป็นพิเศษ เห็นได้จากพระราชนิพนธ์เรื่องพระร่วง

อันเป็นเรื่องราวของกษัตริย์แห่งอาณาจักรสยามที่ประกาศตัวเป็นอิสระจากอำนาจของอาณาจักรขอม ทั้งยังเป็นช่วงเวลาแห่งความรุ่งเรืองของอาณาจักรสยามทั้งทางความคิดและวัตถุ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับพระร่วงถึง 3 เล่ม ได้แก่ *ขอมคำดิน* (พ.ศ. 2455) *คำกลอนพระร่วง* (พ.ศ. 2460) และ *ละครเรื่องพระร่วง* (พ.ศ. 2467) (Greene 1999: 68 - 69; Sattayanurak 2014: 225) นอกจากยุคสุโขทัย สมเด็จพระนเรศวรเป็นอีกหนึ่งตัวละครหลักในงานพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงเน้นย้ำว่าเอกราชและอิสรภาพของชาติที่ได้มาเพราะพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำพร้อมกับการร่วมแรงร่วมใจของพลเมือง (Greene 1999: 68 - 69; Ratanapat 1990: 147)

อีกบุคคลที่สมควรกล่าวถึงในที่นี้ คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เนื่องจากพระองค์ได้รังสรรค์ประวัติศาสตร์ชาติสยามฉบับสมบูรณ์ขึ้น แม้บทบาทอันเป็นที่รู้จักของพระองค์คือ ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2435 - 2458) สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเกี่ยวข้องกับงานด้านวรรณคดีและวัฒนธรรมเช่นกัน ทรงดำรงตำแหน่งสมาชิกของหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง พ.ศ. 2425 ก่อนจะได้รับการแต่งตั้งเป็นสภานายกหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครเมื่อ พ.ศ. 2458 ต่อจากพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมติอมรพันธุ์ (Appointment of the National Library Committee 1915: 182) ช่วงเวลานี้องค์สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงผลิตเรื่องเล่าที่ส่งผลต่อโฉมหน้าของประวัติศาสตร์สยาม นั่นคือ การเรียบเรียง *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา* อันเป็นพระราชพงศาวดารที่มีเนื้อหาตั้งแต่แรกเริ่มของการตั้งบ้านเมืองในบริเวณตอนเหนือของอาณาจักรสยาม การก่อตั้งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) จนถึงยุคเริ่มต้นของราชวงศ์จักรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. 2325 ส่งผลให้พระราชพงศาวดารฉบับนี้กลายมาเป็นประวัติศาสตร์สยามที่สมบูรณ์ที่สุดและครอบคลุมที่สุดเล่มหนึ่ง

พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เดิมเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท พระอนุชาต่างมารดาของพระองค์ที่มีความเชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์

โบราณคดี วรรณคดี ที่ร่วมกันนิพนธ์ราว พ.ศ. 2398 (Some historical details in the reign of King Mongkut 1981: 55 - 56) ต่อมาใน พ.ศ. 2455 สมเด็จพระปรมัยยิกานุภาพได้ทรงปรับแก้ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เป็นครั้งแรกตามการทูลขอของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พระอิสริยยศขณะนั้น) เพื่อนำไปตีพิมพ์ในงาน พระศพของเจ้านายฝ่ายในในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามที่สมเด็จพระปรมัยยิกานุภาพทรงกล่าวไว้ในคำนำฉบับ พ.ศ. 2455 ว่า การปรับแก้ของฉบับ พ.ศ. 2455 มี เพียงเล็กน้อย โดยรวมเป็นการปรับแก้ภาษาและใส่สารบัญเท่านั้น (Damrong Rajanubhab 1968: 61 - 62)

เมื่อ พ.ศ. 2457 สมเด็จพระปรมัยยิกานุภาพทรงแก้ไข พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เป็นครั้งที่ 2 ครั้งนี้พระองค์ทรงเพิ่มเติม รายละเอียดจนแทบจะกลายเป็นฉบับใหม่ โดยพระองค์ทรงอธิบายว่าได้แก้ไขพระราชพงศาวดารให้ “บริบูรณ์ดีขึ้น” โดย

“...ได้ตรวจสอบหนังสือต่าง ๆ ทั้งในภาษาไทยและ ภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวข้องเรื่องพงศาวดารสยาม เลือกรวบรวมเนื้อหาความมาเรียบเรียงเป็นเรื่องพงศาวดาร สยามประเทศตอนต้นก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาพิมพ์ไว้ ข้างต้นอีกตอนหนึ่งและได้แต่งคำอธิบายเรื่องในรัชกาล ต่าง ๆ ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีตามลำดับแผ่นดิน รวมพิมพ์ไว้ข้างท้ายอีกตอนหนึ่ง เอาเรื่องพระราชพงศาวดารของเดิมใส่ไว้ระหว่างกลาง”

(Damrong Rajanubhab 1968: 61 - 62)

กล่าวคือ ในตอนต้นและตอนท้ายของหนังสือเป็นการรวบรวมข้อมูลจาก เอกสารต่าง ๆ ในขณะที่ยังคงกลางของหนังสือเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมัยยิกานุภาพที่ทรงอธิบายรัชกาลต่าง ๆ ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

ทั้งนี้ในการแก้ไขพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาให้ “บริบูรณ์ยิ่งขึ้น” สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสนับสนุนความน่าเชื่อถือของการปรับแก้ของพระองค์ผ่านทางตรวจสอบเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่นำมาอ้างอิงในพระราชพงศาวดาร เป็นหลักฐานมาจากหนังสือประเภทพระแต่ง หนังสือโทรแต่ง หนังสือราชการแต่ง และหนังสือบุคคลแต่ง ได้แก่ ปุมโหร รายวันราชการทัพ พงศาวดารพม่า พงศาวดารเขมร พงศาวดารมอญ พงศาวดารล้านช้าง ตำนานโยนก หนังสือพระราชไมตรีกรุงสยามและกรุงจีน ฯลฯ (Damrong Rajanubhab 1968: 17 - 18) พระองค์ทรงอธิบายว่าในฐานะที่พระองค์เป็น “ผู้ศึกษาพงศาวดาร” จึงได้ใส่คำอธิบายของพระองค์เอาไว้ทั้งยังอ้างอิงไว้ทุกแห่งว่าส่วนใดเป็นการสันนิษฐานส่วนพระองค์และส่วนใดเป็นรายละเอียดจากหลักฐาน (Damrong Rajanubhab 1968: 61 - 62) จึงน่าสนใจถึงสิ่งที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเพิ่มเติมในพระราชพงศาวดารฉบับแก้ไขครั้งใหญ่นี้ว่า มีจุดเน้นอะไรบ้าง

ประเด็นสำคัญที่พบใน *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา* ส่วนที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงแต่งขึ้นเพิ่มเติมที่เป็นคำอธิบายเรื่องราวของพระมหากษัตริย์แต่ละรัชสมัยในยุคกรุงศรีอยุธยา คือ การเน้นย้ำความสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อราชอาณาจักร มีการนำเสนอภาพความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรในฐานะนักรบผู้กอบกู้เอกราชและอิสรภาพของชาติ ในหลายตอนของ *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา* ที่พระองค์ทรงปรับแก้ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของสมเด็จพระนเรศวรว่าทรงมีความเข้มแข็ง สติปัญญากล้าหาญ ทำให้ทรงเป็นผู้นำของประชาชนในการกอบกู้เอกราชของชาติ ตั้งแต่แรกเริ่ม สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวร ว่าพระองค์ทรงเริ่มบัญชาการรบตั้งแต่มีพระชนมพรรษาพอที่จะบัญชาการกองทัพได้ หลังจากนั้นตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ สมเด็จพระนเรศวรทรงทำหน้าที่ทหารในการทำสงครามกอบกู้อิสรภาพของเมืองไทยโดยตลอด (Damrong Rajanubhab 1968: 365)

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือ เหตุการณ์การทำยุทธหัตถีระหว่างสมเด็จพระนเรศวรและมหาอุปราชแห่งกรุงหงสาวดี สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายความสำคัญของยุทธหัตถีว่า การชนะในยุทธหัตถีมาจากความกล้าหาญมากกว่า

จำนวนไพร่พลของกองทัพ สมเด็จพระนเรศวรที่ทรงเอาชนะพระมหาอุปราชได้จึงเป็น เพราะความกล้าหาญส่วนพระองค์เป็นสำคัญ

“...เรื่องทำยุทธหัตถี คือ ที่จอมพลทั้ง 2 ฝ่ายชี้ช้างเข้า
ชนกันตัวต่อตัว เอาแพ้ชนะกันในสนามรบ ย่อมถือกัน
มาแต่ดึกดำบรรพ์ว่าเป็นวิธียุทธอันผู้ชนะมีเกียรติยศ
อย่างสูงสุดในการสงคราม เพราะเหตุที่ชนะด้วยความ
กล้าหาญชำนาญยุทธในส่วนตัวของแม่ทัพ ไม่ได้ชนะกัน
ด้วยจำนวนพลหรือกลอุบายอย่างหนึ่งอย่างใด...”

(Damrong Rajanubhab 1968: 372)

ทั้งนี้ความโดดเด่นของสมเด็จพระนเรศวรในฐานะผู้นำไม่ได้ปรากฏเฉพาะใน หมู่ชาวยุทธ หากยังได้รับการยอมรับจากชนชาติอื่นด้วย สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงอ้าง ว่าตามที่ปรากฏในพงศาวดารของพม่า มอญ เขมร ล้านช้าง แม้แต่จดหมายเหตุของจีนและชาวตะวันตกก็บันทึกไว้ ทั้งหมดต่างยกย่องสมเด็จพระนเรศวรเป็น “วีรมหาราช เป็นนักรบและพระเจ้าแผ่นดินอันวิเศษซึ่งได้ปรากฏในโลก พระองค์หนึ่ง” (Damrong Rajanubhab 1968: 397)

ภาพของสมเด็จพระนเรศวรและการกอบกู้อิสรภาพของประเทศใน ประวัติศาสตร์ชาติตามที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสร้างขึ้นถูกเผยแพร่ กระจายต่อหลายครั้งหลังจากการตีพิมพ์ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา สิ่ง ที่พึงสังเกต คือ งานพระนิพนธ์ที่พิมพ์ภายหลังเหล่านี้ไม่ได้เป็นงานวิชาการมากเท่ากับการเรียบเรียง พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พระองค์มักจะทรงออกตัว ว่างานเหล่านี้ไม่ใช่ตำราวิชาการ การไม่เป็นงานแบบ “วิชาการ” นั้นน่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากรูปแบบการเขียนงานในลักษณะของการบรรยายเชิงเรื่องเล่าทำให้พระองค์ ทรงใส่คำอธิบายเพิ่มเติมได้ เช่น ไทยรบพม่าครั้งกรุงเก่า (พ.ศ. 2460) (Damrong Rajanubhab 1917) พงศาวดารเรื่องเรารบพม่าครั้งกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์เป็นตอนต้นของหนังสือเรื่องรบพม่าครั้ง กรุงธนแลกรุงเทพฯ (พ.ศ. 2463) (Damrong Rajanubhab 1920) และเรื่อง แสดง บรรยายพงศาวดารสยาม (พ.ศ. 2467) (Damrong Rajanubhab 1924) เป็นไปได้ว่า

เมื่อเป็นเรื่องที่ร้อยเรียงโดยไม่มีข้อจำกัดว่าเป็นพระราชพงศาวดารส่งผลให้สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีอิสระที่จะใส่รายละเอียดเข้าไปได้มากขึ้นตามที่พระองค์ต้องการ ความสามัคคีของคนไทยถูกเน้นย้ำ เรื่องราวของสมเด็จพระนเรศวรได้รับการขยายความลงรายละเอียดตั้งแต่อุปนิสัยของพระองค์แต่เยาว์วัยที่รักในการทำสงครามราวกับเป็นเทพดาส่งพระองค์มาให้กอบกู้ประเทศไม่ให้ตกเป็นทาส

งานเขียนประวัติศาสตร์เกี่ยวกับสมเด็จพระนเรศวรที่ถูกสร้างขึ้นและผลิตซ้ำโดยชนชั้นนำสยามตั้งแต่ พ.ศ. 2457 เป็นต้นมา จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้งานเขียนประวัติศาสตร์ชาติเพื่อเผยแพร่ความคิดชาตินิยมทางการเมืองอันมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางและเป็นนักรบผู้นำชาติไปสู่อิสรภาพและความรุ่งเรือง⁴ ภายใต้บริบทดังกล่าว งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกก็ได้กำเนิดขึ้นเช่นเดียวกันและเป็นไปด้วยจุดประสงค์เดียวกับการผลิตงานเขียนประวัติศาสตร์ชาติสยาม แม้ว่าการใช้งานเขียนเกี่ยวกับกองทัพจะมีจุดเน้นที่การเล่าเรื่องเกี่ยวกับการทหารและประวัติศาสตร์ของกองทัพ ใจความสำคัญที่มีร่วมกับงานเขียนประวัติศาสตร์ชาติคือ เน้นความสำคัญของพระมหากษัตริย์และชาติอันเป็น 2 สถาบันหลักที่ทหารทำหน้าที่ปกป้องมาแต่โบราณและจะดำเนินต่อไป ประเด็นนี้จะถูกวิเคราะห์ในส่วนต่อไป

⁴ วริศรา ตั้งคำวานิช (Tangkawanich 2009) ศึกษาภาพของสมเด็จพระนเรศวรที่เปลี่ยนแปลงไปในงานเขียนประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงทศวรรษ 2480 พบว่าพระประวัติและวีรกรรมในการทำสงครามของพระองค์เริ่มปรากฏในงานเขียนของราชสำนักตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์ ก่อนได้รับการขบขันในช่วงการก่อเกิดของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์สยาม.

งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบก พ.ศ. 2457 - พ.ศ. 2464

ดังที่ได้นำเสนอ การเกิดขึ้นของงานเขียนประวัติศาสตร์สยามในฐานะเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ความคิดชาตินิยมของชนชั้นนำ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจงานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกสยามที่ถูกจัดพิมพ์ขึ้นช่วงทศวรรษ 2450 - 2460 สัมพันธ์อย่างยิ่งกับความสนใจของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์สยาม ส่วนต่อไปนี้เป็นประวัติการเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกจำนวน 4 เล่ม ที่กองทัพบกสยามจัดพิมพ์และเผยแพร่ ได้แก่ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* (พ.ศ. 2457) *พงษาวดารยุทธศิลป์* (พ.ศ. 2459) *ตำนานกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2462) และ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* (พ.ศ. 2464) พบว่า ภาพรวมของงานเขียนเหล่านี้ คือ อธิบายความสำคัญของกองทัพที่มีต่อประเทศชาติ เน้นย้ำให้พลเมืองมีสำนึกของความรักชาติและพระมหากษัตริย์ เกิดความตระหนักว่าหน้าที่ของตนคือการเสียสละเลือดเนื้อและความสะดวกสบายของตนโดยการเป็นทหาร พึงกล่าวในที่นี้ว่ามีเอกสารของกองทัพบกสยามที่แสดงให้เห็นความสำคัญของการสอนประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ของกองทัพให้กับทหาร ใน พ.ศ. 2466 กองทัพบกจัดทำ *หลักสูตรการฝึกหัดสั่งสอนและฝึกฝนทหาร พระพุทธศักราช 2466* (Curriculum for teaching and training Soldiers 1923) สิ่งที่น่าสนใจคือ ประวัติของแต่ละกรม กอง ถูกใช้เป็นตำราสอนด้วยความคาดหวังให้ทหารรู้ว่ากรม กองของตนเคยทำประโยชน์อะไรให้กับชาติ หนังสือยังแนะนำนายทหารชั้นนายสิบ ว่าควรศึกษาพระราชพงศาวดารโดยเฉพาะเรื่องราวที่บรรพบุรุษได้ต่อสู้กับข้าศึกศัตรู เพราะจะทำให้ทหารตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองและทำหน้าที่ด้วยความกล้าหาญ อีกรีกเล่ม (Curriculum for teaching and training Soldiers 1923: 59 - 60) สำหรับนายทหารชั้นสัญญาบัตร หนังสือระบุว่า จะต้องมีความคุ้นเคยกับประวัติศาสตร์สยามที่ย้อนไปถึงก่อนราชอาณาจักรอยุธยา เมื่อสยามอยู่ใต้การปกครองของเขมร จนกระทั่งพระเจ้าอู่ทองหรือพระรามธิบดีที่ 1 (ครองราชย์ พ.ศ. 1893 - 1912) ก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 20 กล่าวได้ว่า

หลักสูตรการฝึกหัดสั่งสอนและฝึกฝนทหาร แสดงให้เห็นว่างานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงทศวรรษ 2450 - 2460 อยู่ในฐานะเครื่องสั่งสอนปลูกฝังความภาคภูมิใจและเกียรติยศแห่งทหารและกองทัพบก

ตำนานกรมทหารราบที่ 4

หนึ่งในงานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกยุคแรกเริ่ม คือ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช (ต่อมาคือสมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เมื่อ พ.ศ. 2468) *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2457 เพื่อพิมพ์แจกในงานฉลองธงชัยเฉลิมพลของกรมทหารราบที่ 4 ที่พระองค์ทรงเป็นผู้บังคับการพิเศษอยู่ ก่อนจะตีพิมพ์อีกครั้งใน *ประชุมพงศาวดารภาคที่ 23* พร้อมกับ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* ที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาธรรมาธิราชานุศาสน์ พ.ศ. 2464 เนื่องในการฉลองโถ่หลวงสำหรับยิงปืนยาวซึ่งกรมทหารราบที่ 4 ได้รับชัยชนะ (Bhanurangsi Sawangwongse 1935) *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ ประวัติของกรมและรายชื่อวีรกรรมอันเป็นเกียรติยศที่ทหารในกรมทหารราบที่ 4 ได้เข้าร่วม ด้วยการแบ่งเนื้อหาในลักษณะดังกล่าวอาจอนุมานได้ว่า ประวัติที่ยาวนานของกรมและความดีความชอบของกรมทหารราบที่ 4 ที่มีมาแต่โบราณเป็นใจความหลักที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชทรงต้องการนำเสนอ นอกจากนี้ข้อเท็จจริงที่ว่า หนังสือ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* ถูกจัดพิมพ์ขึ้นในงานฉลองธงชัยเฉลิมพลของกรมทหารราบที่ 4 ยิ่งเน้นย้ำให้เห็นถึงจุดประสงค์ของความต้องการเผยแพร่เกียรติยศของกรม เช่นเดียวกับสร้างความภาคภูมิใจและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทหารที่สังกัดกรมทหารราบที่ 4 อีกด้วย

ในส่วนประวัติของกรมทหารราบที่ 4 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงอธิบายต้นกำเนิดของกรมทหารราบที่ 4 ว่าเป็นกรมที่ “สืบเนื่องเชื้อสายมาแต่โบราณกาล” ย้อนไปได้ไกลถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ชาวโปรตุเกสเข้ามารับราชการในราชสำนักสยาม ขณะนั้นกรมทหารราบที่ 4 หรือในชื่อ “กรมเกณฑ์หัตอย่างฝรั่ง” เป็นกรมที่มีการฝึกหัดตามอย่างยุทธวิธียุโรปมาตั้งแต่เริ่มแรก (Bhanurangsi

Sawangwongse 1935: 1 - 3) เมื่อ พ.ศ. 2310 หรือคราวเสียกรุงศรีอยุธยาจากการทำสงครามกับพม่า แม้ว่ากรมทหารนี้จะเสื่อมไปพร้อมกับการล่มสลายของอาณาจักร แต่ในสมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ. 2310 - 2325) “กรมเกณฑ์หัตอย่างฝรั่ง” ก็ถูกเรียกขึ้น มาอีก (Bhanurangsi Sawangwongse 1935: 3) เมื่อถึงรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. 2367 - 2394) พ.ศ. 2374 รัฐบาลสยามว่าจ้างนายทหารต่างชาติ คือ นายร้อยเอกโทมัส ยอก น็อกส์ (Thomas George Knox) นายทหารนอกราชการชาวอังกฤษ ให้ฝึกทหารในกรมกองนี้โดยใช้ ตัวอย่างการฝึกหัดและเครื่องแบบจากทหารซีปอย (Sepoy) ของอินเดีย (Bhanurangsi Sawangwongse 1935: 4 - 5) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ครองราชย์ พ.ศ. 2394 - 2411) มีการปลูกโรงทหารเพิ่มเติม รวมถึงจัดเลขหมู่ลาวและเขมรเข้ามาฝึกเป็นทหารอย่างยุโรป ส่งผลให้จำนวนทหาร อย่างยุโรปที่จัดขึ้นมีทั้งหมด 4 กอง ได้แก่ กองทหารมหาดไทย กองทหารกลาโหม กองทหารเกณฑ์หัต และกองทหารอย่างยุโรป (เดิม) เรียกวมทั้ง 4 กองว่า “กรม ทหารหน้า” (Bhanurangsi Sawangwongse 1935: 7 - 9)

สมเด็จพระยาภานุพัชรสุรสังวรเดชทรงอธิบายต่อว่า พัฒนาการสำคัญ ของกรมทหารหน้าเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2430 หรือรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมีการจัดตั้งกรมยุทธนาธิการและแบ่งหมวดกรมกองต่าง ออกไป (Bhanurangsi Sawangwongse 1935: 15) เมื่อถึง พ.ศ. 2442 มีการ เปลี่ยนชื่อกรม กอง เป็นลำดับเลขกรมทหารหน้าจึงถูกเปลี่ยนชื่อเป็นกรมทหารราบ ที่ 4 มีกำลังทหารอยู่ที่โรงทหารสวนดุสิต (Bhanurangsi Sawangwongse 1935: 16 - 18) ก่อนจะย้ายออกไปตั้งกองทหารที่เมืองราชบุรี กลายมาเป็นกรมทหารราบ ที่ 4 เมืองราชบุรีใน พ.ศ. 2446 โดยถาวร ภายใต้การดูแลของนายพันตรี หลวง สรสิทธิยานุการ หรือต่อมาภายหลังคือ นายพลโท พระยาเทพอรชุน (อุ่ม อินทรโยธิน) ภายหลังเมื่อ พ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาฯ แต่งตั้งให้สมเด็จพระยาภานุพัชรสุรสังวรเดชเป็นผู้บังคับการพิเศษของกรม ทหารราบที่ 4 (Bhanurangsi Sawangwongse 1935: 19 - 21)

นอกจากอธิบายประวัติอันยาวนานของกรมที่สืบย้อนไปถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระยาภานุพัชรสุรสังวรเดชยังทรงเรียบเรียงรายชื่อสงครามที่กรมทหาร

ราบที่ 4 เข้าร่วม เพื่อแสดงให้เห็นว่า กรมทหารราบที่ 4 ได้ทำประโยชน์ให้กับประเทศอย่างไรบ้าง ดังปรากฏในคำบรรยายของพระองค์ ความว่า

“ตั้งแต่สมัยกรุงทวารวดีและกรุงธนบุรี ตลอดถึงกรุงรัตนโกสินทร์ในชั้นต้น นอกจากหน้าที่สำหรับฝึกหัดยุทธวิธีอย่างยุโรปตามนามกรมซึ่งปรากฏเดิมว่า กรมเกณฑ์หัตถ์อย่างฝรั่งนั้นแล้ว เมื่อเวลามีสงครามคราวใด ก็ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าไม่ต้องไปสู้ที่สนามรบ เมื่อเวลาสงบศึกก็ย่อมรักษาสถานที่ราชการต่าง ๆ ตลอดจนเข้ากระบวนแห่แห่นทุกออกไป ถึงได้เปลี่ยนรูปและนามกรมในรัชกาลหลัง ๆ ต่อมาแล้ว ตำแหน่งและหน้าที่ก็มีอยู่เช่นเดิม บรรดากรมทหารอย่างใหม่ทั้งหลาย ไม่มีกรมใดที่จะได้ไปกระทำราชการคับขัน และสู้สนามรบมากกว่ากรมทหารราบที่ 4 นี้”

(Bhanurangsi Sawangwongse 1935: 23 - 24)

สมเด็จพระยาภานุพันธุวงศ์วรเดชทรงไต่เรียงประวัติการณ์ของการเข้าร่วมสงครามของทหารในกรมทหารราบที่ 4 ตั้งแต่การเข้าร่วมทัพในศึกเมืองเชียงตุง เมื่อ พ.ศ. 2395 หรือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่นำโดยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงษาธิราชสนิท การปราบจลาจลหัวเมืองเขมร พ.ศ. 2415 ที่มีพระยาฤทธิไกรเกรียงหาญ (เสื่อ) เป็นกองทัพนหน้าและเจ้าพระยามุขมนตรี (เกต) เป็นแม่ทัพ การปราบฮ่อที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2418 พ.ศ. 2426 พ.ศ. 2428 และ พ.ศ. 2430 การปราบเงี้ยว พ.ศ. 2445 และเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 พ.ศ. 2461⁵ (Bhanurangsi Sawangwongse 1935: 24 - 26) ด้วยชัยชนะของกรมทหารราบที่ 4 และการที่ได้ทำประโยชน์ให้กับชาติมาหลายโอกาส สมเด็จพระยาภานุพันธุวงศ์วรเดชทรงสรุปไว้ในตอนท้ายที่สุดของหนังสือ *ตำนานกรม*

⁵ เนื้อหาส่วนนี้น่าจะถูกเพิ่มเติมมาภายหลังในการพิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2464.

ทหารราบที่ 4 ถึงพัฒนาการของกรมทหารและความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน พร้อมทั้งย้ำเตือนให้ทหารที่อยู่ในกรมมีความภาคภูมิใจ ตั้งใจรับใช้และธำรงไว้ซึ่งเกียรติศักดิ์ของกรมต่อไป ดังปรากฏต่อไปนี้

“ตามตำนานที่กล่าวมาแล้วนั้น บรรดาผู้ที่ได้รับราชการและเกี่ยวข้องในกรมทหารราบที่ 4 ควรจะมีความชื่นชมยินดีและรู้สำนึกในบุญคุณของเรามีอายุขัยมาช้านาน ทั้งได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นประโยชน์แก่พระราชอาณาจักรมาแล้วหลายรัชสมัย บรรพบุรุษในกรมของเราได้กระทำความดีและเคยมีความเหนื่อยยากกรากกรำมาปานใด เราทั้งหลายต้องตั้งใจกระทำราชกิจติดต่อกันให้เสื่อมทรามและเลือนามของกรมที่ได้มีความดีมาแล้ว และที่ได้มีธงไชยอันควรเชิดชูอยู่ คือ ในหมู่ธำรงอย่างใหม่ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งกรมทหารราบทั้งหลายได้รับพระราชทานครั้งแรกเมื่อปี 2435 ธงไชยกรมทหารราบที่ 4 ก็เป็นธงเดียวที่ได้เคยปลิวไปสู่สนามรบ และได้จับธงของข้าศึกอันเป็นเชลยมาได้ไว้เป็นพยานอยู่ก็มีมาก เราต้องรักษานิตของกรมและกระทำหน้าที่อันพึงมีพึงเป็นโดยแข็งแรง เพื่อเชิดชูเกียรติศักดิ์ของกรมไว้ เมื่อมีความย่อหรือหวาดเสียวประการใด ก็จงแลดูชายธงไชยของกรม อันได้มีความศักดิ์สิทธิ์มาแล้ว เป็นเครื่องหมายยึดมั่นนำใจให้ระลึกถึงพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

(Bhanurangsi Sawangwongse 1935: 31 - 33)

ด้วยเหตุนี้จึงควรนับว่า ตำนานกรมทหารราบที่ 4 เป็นงานเขียนประวัติศาสตร์เล่มแรกเริ่มของกองทัพบกสยามที่เกิดขึ้นในยุคสมัยของการเขียนประวัติศาสตร์ชาตินำโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ

นุภาพ ขณะที่สังคมสยามกำลังเน้นย้ำให้พลเมืองมีสำนึกเกี่ยวกับชาติและการเสียสละเพื่อชาติ ภายในกองทัพก็ได้ใช้ประวัติศาสตร์กรมของตนเองที่มีมาช้านานในการสร้างความภาคภูมิใจ เกียรติศักดิ์และสำนึกของหมู่คณะให้เกิดขึ้นกับทหารที่ประจำอยู่ในกรมกองเช่นกัน

พงษาวดารยุทธศิลป์

หนังสือเล่มต่อมาเป็นหนังสือประวัติศาสตร์การทำสงครามที่นับเป็นตำราประวัติศาสตร์สำหรับนายทหารในยุคนกเบิกของการปฏิรูปกองทัพสยามให้ทันสมัย นั่นคือ *พงษาวดารยุทธศิลป์* พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถที่ตีพิมพ์ พ.ศ. 2459 *พงษาวดารยุทธศิลป์* ได้รับการจัดพิมพ์เพื่อบำเพ็ญพระกุศลให้กับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหมที่สิ้นพระชนม์ในปีเดียวกัน (Chakrabongse Bhuvanath 1916) เนื้อหาโดยรวมของ *พงษาวดารยุทธศิลป์* มุ่งเน้นที่การจัดกองทัพ ยุทธศาสตร์ และอาวุธที่ใช้ในสงครามตั้งแต่อดีต ยุคโบราณ เช่น ยุคบาบิโลน ยุคอียิปต์ ยุคกรีก โรมัน จนถึงยุคชาติเยอรมันกับทางชนชาติสลาฟหรือรัสเซีย แม้หนังสือเล่มนี้กล่าวถึงการทหารของชาติอื่น ไม่ใช่การทหารของสยาม ดังที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถได้ทรงอธิบายว่าเพราะชาติสยามไม่ได้มีบรมอยู่ในประเทศมหาอำนาจของโลกที่มีกองทัพแข็งแกร่ง กระนั้นพระองค์ก็หวังว่าในวันหนึ่ง กองทัพสยามจะถูกนับรวมเข้าไปในพงศาวดารกองทัพของโลกเช่นกัน (Chakrabongse Bhuvanath 1916: Introduction, vi)

จากการสำรวจพบว่า ประเด็นแรกที่ *พงษาวดารยุทธศิลป์* นำเสนอคือ การที่พลเมืองเห็นความสำคัญของชาติและพร้อมจะเสียสละตนเองในการป้องกันชาติผ่านการเป็นทหาร ตัวอย่างหนึ่งที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงยกขึ้นมาคือ ความเสื่อมโทรมของกองทัพโรมันในรัชสมัยพระเจ้าคอนสแตนติน (Constantine the Great) (ครองราชย์ ค.ศ. 306 - 337 หรือ พ.ศ. 849 - 880) หลังจากย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรโรมันไปที่เมืองคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) รัฐสภาโรมันก็เริ่มใช้ทหารชาติอื่นเข้ามาทดแทนพลเมืองของตนเนื่องจากชาวโรมันรักตนเองมากกว่าชาติบ้านเมืองจึงไม่เต็มใจที่จะรับราชการเป็น

ทหาร ผลลัพธ์คือ เมื่อใช้ทหารจากชาติอื่นก็ย่อมไม่มีความรักชาติบ้านเมือง อำนาจของกองกำลังโรมันเริ่มตกอยู่ในมือทหารต่างชาติ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงให้ข้อคิดเกี่ยวกับเรื่องราวตอนนี้ไว้ ว่าหากพลเมืองหมดความรักชาติบ้านเมือง บ้านเมืองก็ถึงคราวล่มจม ดังความปรากฏ

“เหตุว่าชาวโรมันถึงซึ่งความเสื่อมทราม ขาดความสามัคคีและเกิดรักตนเป็นที่ตั้ง ไม่นึกถึงบ้านเมือง ไม่ยอมเป็นทหาร เพราะรังเกียจการทหารบ้าง เพราะไม่ชอบไม่นิยมนับถือเจ้าแผ่นดินองค์นั้นองค์นี้บ้าง... กองทัพนั้นย่อมจะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชาติ ชาติมีความเจริญดีเพียงใดกองทัพก็เจริญเพียงนั้น เมื่อชนชาติโรมันมีความเสื่อมทรามเข้าครอบงำหมดความรักบ้านเมืองเสียแล้ว การที่จะหาคนเข้าเป็นทหารประจำกองทัพก็เกิดเป็นการลำบาก ต้องใช้คนต่างชาติต่างภาษาเข้าประจำแทน ครั้นเมื่อใช้คนต่างชาติเข้าประจำกองทัพ ประเทศก็เลยล่มจม เพราะกำลังและอำนาจในเมืองตกไปอยู่กับผู้อื่น ความข้อนี้เป็นตัวอย่างสำคัญอย่างยิ่ง ควรบรรดาบุคคลที่มีความประสงค์ให้บ้านเมืองของตนเจริญและมีอำนาจมากนั้น จำไว้ดูเป็นตัวอย่างและหมั่นตรองจงหนัก”

(Chakrabongse Bhuvanath 1916: 62 - 63)

ตามความเห็นของพระองค์ กองทัพกับชาติจึงต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พลเมืองต้องมีความรักและพร้อมจะเสียสละเพื่อชาติด้วยการเป็นทหาร ไม่เช่นนั้นก็จะพบกับความล่มสลายเหมือนกับที่อาณาจักรโรมันเผชิญ

ประเด็นที่ 2 ที่พบจาก พงษาวดารยุทธศิลป์ คือ การเน้นย้ำความมีเกียรติยศของทหารในฐานะนักรบของชาติและดำเนินรอยตามพระมหากษัตริย์ที่ทรงเป็นหัวหน้ากองทัพ ในส่วนนี้สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงยกตัวอย่างกองทัพของชาติที่นับว่าทันสมัยและแข็งแกร่งที่สุดในโลก

ขณะนั้น เพื่อยืนยันว่าในประเทศที่กองทัพเจริญก้าวหน้ามีการส่งเสริมให้ทหารเป็นกลุ่มคนที่มีสถานภาพสูงอย่างไรและส่งผลต่อประสิทธิภาพของกองทัพอย่างไร เช่น กองทัพปรัสเซียในสมัยของพระเจ้าฟรีดริชที่ 2 แห่งปรัสเซีย (Frederick the Great) ที่ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1740 - 1786 (พ.ศ. 2283 - 2329) รัฐบาลปรัสเซียขณะนั้นเล็งเห็นว่าการเป็นทหารนั้นมีความรับผิดชอบสูงและต้องทำงานหนัก จึงยกย่องทหารให้มีสถานภาพสูงกว่าคนกลุ่มอื่น ส่งผลให้บุคคลที่จะไปทำหน้าที่ในทางปกครองท้องที่สำคัญต้องส่งไปจากกองทัพทั้งสิ้น ในทางสังคมทหารก็เป็นที่นับถือของคนทั่วไป ทำให้คนหนุ่มลูกขุนนางต้องการอยากเป็นทหารสัญญาบัตรโดยมาก แม้แต่นายสิบเองก็เป็นที่ยกย่องกันทั่วไป เพราะแม้ว่าออกจากการเป็นทหารประจำการไปเป็นทหารกองหนุนก็มีสิทธิที่จะได้ประกอบอาชีพที่ดีกว่าบุคคลประเภทอื่น (Chakrabongse Bhuvanath 1916: 391 - 394)

“โดยที่ราชการทหารนับว่าเป็นการหนักอย่างยิ่งดังนี้ รัฐบาลจึงได้จัดการยกย่องพวกทหาร ให้เป็นพวกที่สูงเหนือคนจำพวกอื่น ๆ เพื่อเป็นทางบำรุงน้ำใจ บุคคลที่จะไปทำหน้าที่ในทางปกครองท้องที่อันสำคัญต่าง ๆ ต้องถอนไปจากทหารทั้งสิ้น แล้วทหารนั้นต้องเป็นที่ยกย่องของคนทั่วไป ฉะนั้นทำให้คนหนุ่ม ๆ ในพวกลูกขุนนางต้องการอยากเป็นทหารโดยมาก โดยเฉพาะลูกขุนนางจึงจะเป็นนายทหารสัญญาบัตรได้ ข้อนี้ก็ทำให้ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชารู้สึกนับถือยิ่งขึ้น และเลยเห็นว่าลูกขุนนางนั้นเกิดมาสำหรับเป็นนายทีเดียว คนสามัญซึ่งเข้าเป็นทหารนั้นก็มีความประสงค์อย่างเดียวให้ได้เลื่อนชั้นเป็นนายสิบเท่านั้น เพราะยศนายสิบก็เป็นที่ยกย่องทั่วไปแล้วเหมือนกัน กับทั้งนายสิบนั้นถ้าออกเป็นกองหนุนก็มีสิทธิที่จะได้ไปเข้าทำการในที่ต่าง ๆ ได้ดีกว่าบุคคลอื่น ๆ ”

(Chakrabongse Bhuvanath 1916: 394)

นอกจากนี้ สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ

ยังทรงยกตัวอย่างกองทัพของประเทศฝรั่งเศส หรือกองทัพน้อยรักษาพระองค์ ที่เป็น กองหนุนใหญ่ให้กับกองทัพของจักรพรรดินโปเลียน (ครองราชย์ ค.ศ. 1805 - 1814 และ ค.ศ. 1815 หรือ พ.ศ. 2348 - 2357 และ พ.ศ. 2358) เพื่อแสดงให้เห็นถึง เกียรติยศของการเป็นทหารและการตระหนักในเกียรติยศของทหารทำให้กองทัพ พัฒนาและเข้มแข็ง พระองค์ทรงอธิบายว่า กองทัพน้อยรักษาพระองค์เป็นกองทหารที่ ได้รับการคัดเลือกอย่างดีที่สุดของฝรั่งเศส ใครได้เข้าประจำการนับเป็นเกียรติยศอย่าง มาก กองทหารนี้ยังเป็นตัวอย่างให้กับกองทหารอื่นเพราะมีความสามัคคีและตระหนัก ในเกียรติของการเป็นทหารของตน เป็นกองทหารที่ออกรบและนำชัยชนะมาหลายครั้ง และรักษายุทธวินัยอย่างเคร่งครัด

“กองทหารรักษาราชองค์เป็นกองที่มีทหารอันเลือกเฟ้นแล้ว
อย่างดีที่สุด ใครได้เข้าประจำในกองนี้นับว่าเป็น
เกียรติยศใหญ่ เพราะฉะนั้นความสามัคคีในหมู่ทหาร
รักษาราชองค์นี้และความรู้จักรักษาเกียรติคุณสงวนศักดิ์ของ
ตนนับว่ามีอย่างเต็มที่”

(Chakrabongse Bhuvanath 1916: 597)

นอกเหนือจากการอธิบายว่าการเป็นทหารนั้นเป็นเกียรติยศอย่างมาก สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถยังทรงสอดแทรกการอธิบาย กองทัพปรัสเซียและกองทัพของจักรพรรดินโปเลียน ว่าเกียรติยศของทหารและ ประสิทธิภาพของกองทัพไม่ได้เกิดจากตัวทหารเพียงลำพัง หากสาเหตุสำคัญมาจากการบริหารจัดการของหัวหน้า ซึ่งก็คือพระมหากษัตริย์อันเป็นผู้นำให้กับเหล่าทัพ นั้นเอง การเขียนในลักษณะนี้นับว่าเป็นไปเพื่อเน้นย้ำความสำคัญของพระมหากษัตริย์ ที่มีต่อกองทัพไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ รวมถึงความสำคัญของตำนานประจำ กรม กอง ที่เป็นประหนึ่งศูนย์รวมจิตใจของทหารให้ตระหนักถึงเกียรติยศและ ความภาคภูมิใจร่วมกัน เช่น สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลก ประชานาถทรงอธิบายกองทัพปรัสเซีย ว่าเพราะนายทหารและพลทหารเชื่อมั่นใน พระเจ้าฟรีดริชมหาราชาว่าจะทรงนำกองทัพไปสู่ชัยชนะ ทุกคนจึงรักษาเกียรติยศของ กรม กองตนเองเสมอ จนเกิดตำนานประจำกองทัพและกรมทหารว่าแต่ละกรมกองเคย

ชนะศึกสงครามครั้งใดบ้าง ตำนานนี้เองที่ทำให้ทหารแต่ละกรม กอง ยึดเป็นหลักที่จะรักษาเกียรติยศของตนเอาไว้ ดังความว่า

“อนึ่งในการที่กองทัพปรัสเซียมีชื่อเสียงว่าเป็นกองทัพที่ดีวิเศษที่ 1 ในสมัยนั้น ไม่ใช่เพราะเหตุที่มียุทธวิธี เครื่องครัดและมีจำพวกนายทหารสัญญาบัตรอันดีเท่านั้น เป็นเพราะมีพิธีรีตองมาราชาอันเป็นแม่ทัพอย่างดีเป็นหัวหน้าผู้นำทัพนั้นด้วย ความเชื่อมั่นในบารมีและอุปนิสัยของพระองค์ ว่าสามารถจะทรงนำกองทัพไปสู่ชัยชนะได้เสมอนั่นเอง ทำให้นายทหารพลทหารมีความทะนงจิตร์ ระวังรักษาเกียรติยศของกรมทหารและกองทัพอยู่เสมอ กองทัพเกิดมีตำนานประจำกองทัพ และกรมทหารต่าง ๆ ว่าเคยชนะที่นั่น ๆ มาแล้ว เคยทำได้ออย่างนั้น ๆ ต้องระวังอย่าให้เกิดมีความเสียลงได้ ตำนานประจำกรมทหารเช่นนี้เป็นของสำคัญที่สุดสำหรับการทหาร จะหาอะไรเท่าเทียมอันยาก เพราะถ้าลงมีตำนานหรือธรรมเนียมประจำเสียแล้วว่ากรมนั้นต้องดีเช่นนั้น ถึงใครจะเข้ามาเป็นผู้บังคับการหรือมาเป็นนายทหารพลทหารประจำกรมนั้นเปลี่ยนสลับกันไปเท่าไรก็ดี คงจะต้องทำตามตำนานและธรรมเนียมที่เคยมีมา ระวังรักษามิให้เสื่อมทรามลงกว่าเก่าได้เป็นอันขาด”

(Chakrabongse Bhuvanath 1916: 396)

เช่นเดียวกับกองทัพของจักรพรรดินโปเลียน ที่หลังจากการขึ้นเป็นจักรพรรดิเมื่อ ค.ศ. 1804 (พ.ศ. 2347) จักรพรรดินโปเลียนทรงปรับปรุงกองทัพและการสั่งสอนทหาร ส่งผลให้ประสิทธิภาพของกองทัพเพิ่มสูงมากขึ้นภายใต้การดูแลของพระองค์ ดังความปรากฏ

“ตั้งแต่เวลานี้ไปนโปเลียนได้แสดงความสามารถเต็มที่

ให้แลเห็นได้ว่าตนเป็นบุรุษอาชาไนย เป็นแม่ทัพอย่าง
วิเศษแท้ เพราะฉะนั้นเราจึงนับตั้งยุคใหม่แต่วันที่
นโปเลียนได้เป็นเอมเปอร์เรอร์เป็นจอมทัพของทหาร
ฝรั่งเศส เรียกว่ายุคนโปเลียน พระประสงค์ของ
เอมเปอร์เรอร์ใหม่มีอยู่ว่าจะคงใช้ระเบียบที่เป็นมาแล้ว
ตั้งแต่ครั้งรีพับลิค แต่จัดการให้แน่นอนมันคงยิ่งขึ้นและ
ให้เข็มขัดเข็มกำลังเข้ากว่าเดิม ในทางจัดกองทัพอจะใช้วิธี
ที่ปรากฏชัดแล้วว่าเป็นประโยชน์ในเวลาสงคราม
วางระเบียบในทางยุทธวิธีให้เรียบร้อยยิ่งขึ้น การรวม
ทหารประจำอยู่ที่ค่ายสำหรับการฝึกหัด ทำให้นโปเลียน
สามารถจัดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้โดยง่าย ให้
พระองค์เองได้รู้จักคุ้นเคยกับทหาร กวดยุทธวินัยให้
แน่นขึ้นในทางที่ชอบ ใช้ระเบียบการรางวัลต่าง ๆ เพื่อ
ทำให้ทหารมีน้ำใจขึ้นบานและจงรักภักดีมั่นคง สรุปล
ความให้กองทัพพร้อมเพรียงที่จะทำการได้ตามความ
มุ่งหมายอันกว้างขวางของเอมเปอร์เรอร์”

(Chakrabongse Bhuvanath 1916: 580)

นอกจากนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
ทรงเน้นย้ำความสำคัญของตำนานประจำกรม กอง ว่าก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไร
โดยทรงอธิบาย ว่าตำนานประจำกรมของทหารฝรั่งเศสส่งผลให้เกิดความสามัคคี
ระหว่างทหารในกรมและกองพลเดียวกัน (Chakrabongse Bhuvanath 1916: 584)
เมื่อพิจารณารายละเอียดจาก พงษาวดารยุทธศิลปะ กล่าวได้ว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักร
พงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงเน้นย้ำอยู่หลายครั้งเกี่ยวกับ
ความสำคัญของการรักษาติและพระมหากษัตริย์ รวมถึงเกียรติยศการเป็นทหารและ
ความสำคัญของประวัติศาสตร์กรม กอง ที่ส่งเสริมให้ทหารรักและตั้งใจปฏิบัติหน้าที่
ของตน อาจกล่าวได้ว่า พงษาวดารยุทธศิลปะ ที่ถูกเขียนและตีพิมพ์ พ.ศ. 2459
นับเป็นความพยายามที่จะปลูกฝังทหารให้ตระหนักถึงความสำคัญของ

พระมหากษัตริย์ที่มีต่อกองทัพ และเช่นเดียวกันก็แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ก็ต้องใส่พระราชหฤทัยต่อกิจการทหาร⁶ พร้อมไปกับการปลูกฝังเกียรติยศของการเป็นทหารและความรักต่อประเทศชาติที่สะท้อนผ่านการเข้าเป็นทหารของพลเมือง ด้วยการยกประวัติศาสตร์กองทัพของชาติมาหาอำนาจเป็นตัวอย่าง

ตำนานกรมทหารบกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกเหนือจากการตีพิมพ์ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* เมื่อ พ.ศ. 2457 และ *พงษาวดารยุทธศิลป์* เมื่อ พ.ศ. 2459 ราว พ.ศ. 2462 มีการพิมพ์และเผยแพร่ *ตำนานกรมทหารบกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* อันเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมัยยิกานุพัชรพงศ์วรเดชที่ถูกตีพิมพ์และเผยแพร่เช่นกัน⁷ (Bhanurangsi Savangwongse 1919) เนื้อหาโดยรวมของหนังสือเล่มนี้แบ่งเป็นห้าส่วนหลัก ได้แก่ อุบัติและการจัดการสถานที่โรงทหารและการอยู่กิน ศาตราวุธและยุทธอากรณ์ หน้าที่ราชการ เกียรติศักดิ์แห่งกรม และมีส่วนของเรื่องเพิ่มเติม คือ สำเนาพระราชดำรัสต่าง ๆ และรูปประกอบเกี่ยวกับการแต่งกายของทหาร

⁶ เป็นไปได้ว่าสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงเฝ้าถึงประเด็นการใส่พระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ต่อการทหารเพราะเล็งเห็นว่าการเกิดขึ้นของกฎ ร.ศ. 130 ส่วนหนึ่งมาจากความไม่พอใจของทหารที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว นี่เป็นเพียงข้อสังเกตของผู้เขียนเท่านั้น.

⁷ สิ่งที่ควรสังเกตคือ งานชิ้นนี้เขียนขึ้นหลัง ร.ศ. 130 ที่ทหารส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมเป็นทหารจากกรมทหารบกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ เป็นไปได้ว่าเป็นความพยายามของสมเด็จพระปรมัยยิกานุพัชรพงศ์วรเดช ที่จะใช้งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพกเพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจและสายสัมพันธ์ระหว่างทหารและพระมหากษัตริย์ อย่างไรก็ตามนี่เป็นเพียงข้อสังเกตของผู้เขียนเท่านั้น ยังไม่พบหลักฐานที่ยืนยันถึงพระประสงค์ของสมเด็จพระปรมัยยิกานุพัชรพงศ์วรเดช.

แม้ว่า *ตำนานกรมทหารบกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* จะมีชื่อเรื่องเกี่ยวข้องกับกรมทหารบกราบที่ 1 มหาดเล็ก รักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เนื้อหาภายในเล่ม ครอบคลุมประวัติของการก่อตั้งกองทัพกสยามที่ย้อนกลับไปได้ตั้งแต่แรกเริ่มของการตั้ง ทหารสมัยใหม่ นั่นคือ การตั้งกองทหารมหาดเล็กเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2411 (Bhanurangsi Savangwongse 1919: 1 - 2) กล่าวโดยย่อ สมเด็จฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชทรงอธิบายการ ก่อตั้งกองทหารนี้ไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรด เกล้าฯ ให้จัดบุตรหลานของราชตระกูลและข้าราชการรวมฝึกหัดเป็นทหารตามอย่าง สมัยใหม่ ให้ชื่อว่า “ทหารมหาดเล็กไถ่กา” ทำหน้าที่คอยไถ่กาที่บินมารบกวนเวลาทรง บาตรและคอยตั้งแถวรับเสด็จทุกเช้า ก่อนทหารในกองนี้จะเพิ่มจำนวนขึ้น จนกลายมา เป็น “ทหารสองโหล” (Bhanurangsi Savangwongse 1919: 3) ต่อมาใน พ.ศ. 2414 จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อให้ว่า “กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์” อันหมายถึง “ที่รักษานิหคันเคยของพระราชฯ” (Bhanurangsi Savangwongse 1919: 8 - 9) หลังจากนั้นกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์พัฒนาเรื่อยมาจนกลายเป็นกอง กำลังสำคัญที่รับราชการสนองพระเดชพระคุณของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว จนเกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญหลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. 2453 พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ควรจะยกกรม ทหารมหาดเล็กถวายแด่พระราชบิดา ทรงเปลี่ยนชื่อกรมใหม่ให้เป็น “กรมทหารบกราบ ที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” (Bhanu rangsi Savangwongse 1919: 58 - 59)

ในส่วนของ “เกียรติศักดิ์แห่งกรม” อันหมายถึงวีรกรรมและความภาคภูมิใจ ของกรมทหารบกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ตรงกันข้ามกับ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* ที่สมเด็จฯ กรมพระยาภาณุพันธุ วงศ์วรเดชทรงเน้นย้ำถึงความเก่าแก่ของกรมทหารราบที่ 4 ที่สืบย้อนขึ้นไปได้ถึงสมัย กรุงศรีอยุธยา พระองค์ทรงอธิบายว่า แม้กรมทหารบกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษา พระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพิ่งจะก่อตั้งขึ้นสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ได้เป็นกรมเก่าแก่มากเท่าไรนัก แต่ก็นับว่า

“มีตำนานแห่งคุณสมบัติเป็นเกียรติศักดิ์หลายประการ” (Bhanurangsi Savangwongse 1919: 129) ได้แก่ การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้บัญชาการกรมด้วยพระองค์เอง ตลอดจนตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษของกรมก็ล้วนแล้วแต่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งสิ้น เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษสำหรับกรม สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระบรมราชินี ผู้ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษกองพันที่ 2 เป็นต้น (Bhanurangsi Savangwongse 1919: 129 - 130) ไม่เพียงเท่านั้นพระบรมวงศานุวงศ์อื่นยังได้รับราชการในตำแหน่งนายทหารประจำการและนายทหารพิเศษ เช่น นายพลตรี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต (พระอิสริยยศในขณะนั้น) จอมพล สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) นายพลตรี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา (พระอิสริยยศในขณะนั้น) เป็นต้น (Bhanurangsi Savangwongse 1919: 136) ทั้งนี้ พระองค์ทรงอธิบายว่า ผู้รับราชการในกรมทหารบกที่ 1 แม้ในภายหลังก็ได้รับบุคคลที่มาจากตระกูลทั่วไปเข้ามารับราชการ หากเชื้อสายคุณสมบัตินៃกรมย่อมส่งผลให้คนรุ่นหลังตระหนักถึงเกียรติของกรมต่อมา ดังความปรากฏ

“บรรดาผู้ที่ได้รับราชการในกรมนี้ทั้งนายทหารและพลทหารในชั้นแรก โปรดเกล้าฯ ให้คัดเลือกล้วนแต่ผู้ที่มีสกุลอันสมควร ย่อมมีน้ำหนักรในจรรยาแห่งบุคคลนั้น ๆ เช่นมีน้ำใจอาจหาญและมีมารยาทอันดีเป็นต้น เหตุว่าต้องเหลือบแลถึงชาติสกุลแห่งตนเป็นอาทิสิ่งนี้ และที่สำคัญในขั้นต้นของผู้เป็นทหารมหาดเล็ก ที่ต้องนับถือและมั่นใจอยู่ในเกียรติศักดิ์ ถึงแม้ว่าต่อมาเมื่อได้ขยายการให้กว้างขวางออกแล้ว ตลอดจนถึงสมัยรับผู้คนเป็นทหารในกรมนี้ได้ทั่วไป เชื้อสายแห่งคุณสมบัตีย่อมแบ่งเป็นสถิติติดนิสัยตามตำนานของกรมที่มีมาแล้วแต่ปางก่อน ย่อมกระทำให้เป็นไปด้วยดีแห่งเกียรติศักดิ์ของกรมเป็นลำดับมา”

(Bhanurangsi Savangwongse 1919: 138)

สมเด็จพระยาภานุพัชรสุรสังวรเดชทรงสรุปไว้ในตอนท้ายของรายชื่อบุคคลที่เป็นส่วนหนึ่งของกรมทหารบกกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความว่า ผู้ที่รับราชการในกรมควรจะรู้สึกภาคภูมิใจที่รับราชการอยู่ในกรมนี้และต้องมีความเคารพต่อความดีความงามของกรม ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายและจะทำให้เกียรติศักดิ์ของกรมเพิ่มขึ้น ดังข้อความที่ปรากฏ

“ตามที่แสดงตำนานของกรมนี้มาโดยสังเขปนี้ ผู้อ่านจะเห็นว่ากรมทหารมหาดเล็กนี้มีตำนานอันวิเศษยิ่งสมควรที่ผู้ซึ่งได้รับราชการมาแล้วในกรมจะรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เคยเป็นส่วนหนึ่งในกรมนั้น ส่วนผู้ที่กำลังรับราชการอยู่หรือจะเข้ามารับราชการในกรมนี้ต่อไป จักต้องมีความเคารพต่อความดีความงามของกรมที่มีมาแล้วในหนหลัง ไม่กระทำการอย่างใดที่จะให้เกิดเป็นทางเสื่อมเสียแก่กรมขึ้นได้เป็นอันขาด ตั้งใจแต่จะเพิ่มเกียรติศักดิ์ของกรมนี้ให้ยิ่งขึ้นไป”

(Bhanurangsi Savangwongse 1919: 141)

ตำนานกรมทหารบกกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกที่น่าสนใจมากอีกชิ้นหนึ่ง เนื่องจากเป็นงานที่แสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างเกียรติยศและความภาคภูมิใจของการเป็นทหารในกรมดังกล่าว อันเป็นกรมที่มีพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เป็นผู้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชาพิเศษ เกียรติยศอันสูงส่งที่ไม่ใช่ทุกคนจะมีโอกาสได้รับ ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ทหารทุกคนายจำต้องธำรงไว้เพื่อเกียรติยศแห่งหมู่คณะสืบต่อไป

ตำนานการเกณฑ์ทหาร

ใน พ.ศ. 2464 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณนารถ ทรงเรียบเรียง *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* ขึ้น เพื่อตีพิมพ์รวมเล่มกับ *ตำนานทหารบก* ที่ 4 ที่จัดพิมพ์เป็นครั้งที่ 2 เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณนารถ ทรงมีพระประสงค์จะประทานหนังสือสำหรับเป็นของแจกเนื่องในงานฉลองโถงสำหรับการยิงปืนยาวของทหารในปีเดียวกัน (Damrong Rajanubhab 1921) อาจกล่าวได้ว่า *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* เป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ชิ้นสมบูรณ์ชิ้นแรกที่ยกย่องการเกณฑ์ทหารของสยามอย่างเป็นระบบ หาก *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา* ที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณนารถ ทรงแก้ไขเมื่อ พ.ศ. 2457 เป็นเสมือนปฐมบทของประวัติศาสตร์ชาติที่สถาปนาพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของรัฐชาติสมัยใหม่และหัวหน้านำกรบที่นำชาติไปสู่อิสรภาพ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* ก็ควรถูกนับเป็นภาคต่อของงานเขียนประวัติศาสตร์ที่สร้างความสำคัญของกองทัพที่มีต่อชาติและเกียรติยศของการเป็นทหาร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณนารถ ได้ทรงประกาศอย่างชัดเจนว่า ชายชาวสยามทุกคนต้องเป็นทหารและการเกณฑ์ทหารเป็นสิ่งที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ ข้อสังเกตและความคิดเห็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณนารถ ที่มีต่อการเกณฑ์ทหารและความจำเป็นของการเกณฑ์ทหารต่อประเทศชาติปรากฏชัดเจนในส่วนแรกของหนังสือดังต่อไปนี้

“การเกณฑ์คนเป็นทหารเห็นจะมีเป็นประเพณีมาแต่
ดึกดำบรรพ์ เพราะธรรมดามนุษย์ไม่เลือกว่าชาติใดภาษา
ใด ถ้ารวมกันมีอาณาเขตอยู่เป็นอิสระแล้วก็ต้องมี
กำลังสำหรับต่อสู้ศัตรู หาไม่ก็ไม่พ้นที่จะถูกมนุษย์จำพวก
อื่นแย่งชิงอาณาเขต ฤๅกดขี่บีบคั้นเอาไว้ในอำนาจมิได้
เป็นอิสระ ด้วยเหตุนี้การเกณฑ์ทหารเป็นพนักงาน
สำหรับต่อสู้ศัตรูจึงเป็นการจำเป็นของมนุษย์ซึ่งอยากมี
อิสระทุกชาติด้วยกัน ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มาจนตราบเท่า
ทุกวันนี้ แลยังจะต้องมีต่อไปภายหน้าไม่แลเห็นว่าจะมี
ที่สุด”

(Damrong Rajanubhab 1921: 1)

สำหรับภาพรวมของ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงแบ่งการอธิบายออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนของพงศาวดารสยามและส่วนของ คำอธิบายว่าด้วยการเกณฑ์ทหาร ในส่วนแรกพระองค์ทรงแบ่งยุคสมัยของประวัติศาสตร์ สยามออกเป็น 8 ยุค ได้แก่ 1) ว่าด้วยพงศาวดารตอนไทยมาจากเมืองเดิม หรือยุคที่อพยพ ลงมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีนเกิดเป็นอาณาจักรของชาติไทยหลายอาณาจักร เช่น สิบสองปันนา ล้านช้าง ล้านนา เป็นต้น 2) ว่าด้วยพงศาวดารตอนไทยมาสู่แดนสยาม หรือ ยุคอาณาจักรสุโขทัยที่พระร่วงประกาศอิสรภาพเหนือชนชาติขอม 3) ว่าด้วยพงศาวดาร ตอนไทยตั้งประเทศสยาม หรือยุคแห่งการขยายดินแดนของอาณาจักรไทยภายใต้การนำ ของพระเจ้ารามคำแหง 4) ว่าด้วยพงศาวดารตอนกรุงศรีอยุธยาได้เป็นใหญ่ในประเทศ สยาม หรือยุคการเริ่มต้นของอาณาจักรอยุธยาแทนที่อาณาจักรสุโขทัย 5) ว่าด้วยเรื่อง พงศาวดารตอนจัดวิธีการทหารในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ 6) ว่าด้วยเรื่อง พงศาวดารตอนทหารสมเด็จพระนเรศวร 7) ว่าด้วยเรื่องพงศาวดารตอนตั้งกองทหารชาว ต่างประเทศในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถจนถึงสมัยพระนารายณ์ 8) ว่าด้วยเรื่อง พงศาวดารตอนกรุงศรีอยุธยาถึงความเสื่อม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงเชื่อมโยงการมีอยู่ของกองทัพและการรับ ใช้นิติศาสตร์ของชาวยุโรปเข้ามาเกี่ยวข้องกับความรุ่งเรืองและความเสื่อมโทรมของชาติในแต่ละ ยุคสมัยดังที่กล่าวไปข้างต้น ทรงเน้นย้ำว่า ทุกยุคทุกสมัยชาวยุโรปต่างต้องเข้าร่วมรบทั้งสิ้น ตั้งแต่แรกเริ่มของการตั้งอาณาจักรไทยในตอนบนของประเทศ การขยายดินแดนก็อาศัย กำลังหลักของทหารจึงเป็นเหตุผลให้ประเพณีการบังคับคนเป็นทหารจึงเริ่มมาตั้งแต่แรก ของการก่อตั้งชาติก็ว่าได้ (Damrong Rajanubhab 1921: 8 - 9) ต่อมาเมื่ออาณาจักร สุโขทัยเริ่มเข้มแข็งก็สามารถพัฒนาขึ้นมาได้เพราะการมีกองทัพในการทำสงครามขยาย อาณาเขต (Damrong Rajanubhab 1921: 13 - 15) ทั้งนี้พระองค์ยังทรงอธิบายเกี่ยวกับการ จัดการทหารในสมัยพ่อขุนรามคำแหงด้วยว่า พระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมพลของ กองทัพและชาวยุโรปในเมืองต่างเป็นทหารทั้งสิ้น ยกเว้นแต่คนต่างชาติเท่านั้น ดังความ ปรากฏ

“พระเจ้าแผ่นดินเป็นทั้งเจ้าเมืองและเป็นจอมพลกองทัพ
หลวง บรรดาชาวยุโรปในราชธานีก็เป็นทั้งพลเมือง
แลทหารในกองทัพหลวง เว้นแต่คนต่างชาติต่างภาษา

ไม่เอาเป็นทหารด้วยไม่วีใจ ราชการทั้งฝ่ายทหาร
แลพลเรือนบ้านดามีใช้ทหารทำทั้งนั้น”

(*Damrong Rajanubhab 1921: 14*)⁸

ต่อมาในยุคกรุงศรีอยุธยาที่มีการริเริ่มการจัดการกองทัพขึ้นอย่างเป็นระบบในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระเอกาทศรถ และสมเด็จพระนารายณ์ รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ กรมพระยาพิชัยสงคราม อธิบายว่า ระบบการจัดการทางการทหารน่าจะมีแบบแผนที่ได้รับมาจากขอมตั้งแต่สมัยพระเจ้าอู่ทองแล้ว (Damrong Rajanubhab 1921: 22) พระองค์ยังทรงอธิบายการจัดระบบราชการในสมัยพระบรมไตรโลกนาถและการแต่งตั้งข้าราชการ การทำสารบาญชี การทำพิธีตามหัวเมือง ในสมัยพระรามาธิบดีที่ 2 ด้วย (Damrong Rajanubhab: 21 - 26) อย่างไรก็ตาม การทหารของสยามถึงจุดเสื่อมเนื่องจากการแย่งชิงราชสมบัติหลายครั้งในช่วงของสมเด็จพระเอกาทศรถจนถึงสมเด็จพระนารายณ์ ทหารถูกฆ่าจำนวนมาก ผู้คนเบื่อหน่ายการเป็นทหาร ทำให้ราชสำนักอยุธยาต้องพึ่งพิงทหารต่างชาติมากขึ้น เช่น ทหารอาสาจาก ทหารอาสาญี่ปุ่น และฝรั่งเชื้อสายโปรตุเกส (Damrong Rajanubhab 1921: 41 - 46) ความขาดแคลนของสำนักเสียสละและรับใช้ชาติ ส่งผลให้การทหารและอาณาจักรอยุธยาอ่อนแอและถึงกาลล่มสลายในที่สุด

ในส่วนที่ 2 “ว่าด้วยลักษณะเกณฑ์ทหารอย่างโบราณ” เป็นการอธิบายลงรายละเอียดเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารในอดีตของสยามเพื่อแสดงให้เห็นว่า การเกณฑ์ทหารเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่ออดีตดั้งเดิมของอาณาจักรสยาม ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการออกพระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารเมื่อ พ.ศ. 2448 สิ่งที่น่าสนใจในส่วนนี้ คือ

⁸ การอธิบายว่า “คนต่างชาติต่างภาษา” ไม่ถูกรวมอยู่ในกองทัพสยามสมัยโบราณเป็นคำอธิบายที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ในความเป็นจริง กองทัพสยามก่อนการปฏิรูปราวทศวรรษ 2440 ไม่เคยเป็นกองทัพของชาวสยาม หากประกอบด้วยไพร่พลหลากหลายเชื้อชาติ ในแง่คำอธิบายกองทัพที่ประกอบด้วยเชื้อชาติ “ไทย” ที่ไม่รวม “คนต่างชาติต่างภาษา” จึงควรถูกพิจารณาในฐานะของการสร้างความจริงชุดใหม่ผ่านงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลของเชื้อชาติและชาตินิยมในช่วงทศวรรษ 2450 ของสยามเกี่ยวกับเชื้อชาติของทหารในกองทัพสยามโบราณ.

หลักฐานที่ไม่เพียงพอต่อการนำมาอธิบายการเกณฑ์ทหารของสยามในอดีต (Koizumi 2002) ดังนั้น คำอธิบายส่วนมากจึงมาจากการคาดการณ์ของของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ พระองค์ทรงกล่าวอย่างชัดเจนว่า ไม่มีหลักฐานที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการเกณฑ์ทหารในอดีต ฉะนั้นจึงต้องทรงเรียบเรียงจากเอกสารที่มีอยู่จำกัดที่อาจก่อให้เกิดความผิดพลาดได้ อีกนัยหนึ่ง สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเองก็ไม่ได้ทรงแน่วพระทัยนักเกี่ยวกับรายละเอียดการเกณฑ์ทหารของสยามแต่โบราณ หากการเรียบเรียงของพระองค์มาจากหลักฐานที่พอจะปะติดปะต่อเท่านั้น โดยคำอธิบายของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพปรากฏใน *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* ดังต่อไปนี้

“ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ข้างต้นหนังสือนี้ ว่าไม่มีหนังสือเก่า
เรื่องหนึ่งเรื่องใดที่จะได้แสดงวิธีเกณฑ์ทหารไทยอย่าง
โบราณไว้ชัดเจน การที่เรียบเรียงหนังสือเรื่องนี้ ข้าพเจ้า
ตรวจเห็นเค้าเงื่อนอันมีอยู่ในหนังสือต่าง ๆ คือ
พงศาวดาร กฎหมาย แลทำเนียบเก่าเป็นต้น คิดเรียบ
เรียงขึ้นตามอติโนมิตี เพราะฉะนั้นอาจจะวิปลาสพลาด
พลั้งได้ ขอบอกข้าสำหรับที่จะอธิบายวิธีเกณฑ์ทหาร
ต่อไปนี้อีกครั้ง 1 อีกประการ 1 วิธีการทหารไทยได้
จัดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงมาตามเหตุการณ์หลายครั้ง
หลายครา การอย่างใดจะได้จัดในคราวไหนเพียงใด
ทราบแน่ว่าในเรื่องพงศาวดารที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น
ไม่ได้”

(Damrong Rajanubhab 1921: 47)

เมื่อพิจารณาความจริงในข้อนี้ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* จึงจำเป็นต้องถูก “อ่าน” ด้วยความระมัดระวังและเล็งเห็นถึงจุดประสงค์ของผู้ประพันธ์ที่ต้องการอธิบายการเกณฑ์ทหารของสยามในอดีตเป็นอย่างมาก

ทั้งนี้ ในส่วนของ “ว่าด้วยลักษณะเกณฑ์ทหารอย่างโบราณ” สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเริ่มจากการอธิบายประเด็นเรื่องบุคคลที่ต้องเป็นทหารที่มี

การกำหนดคนเป็น 4 กลุ่ม คือ คนไทย นักบวช คนต่างชาติ ทาส พระองค์ทรงกล่าวอย่างชัดเจนว่า

“บรรดาชายไทยไม่ว่ายศศักดิ์สูงส่งอย่างไรก็ต้องเป็น
ทหารทั้งนั้น เชื้อสายคนชาติอื่นอันเกิดในประเทศนี้
นับว่าเป็นไทย แต่คนชาติไทยที่ตกเป็นทาสไม่นับว่าเป็น
ไทยในวิธีเกณฑ์ทหาร”

(Damrong Rajanubhab 1921: 47)

คนต่างประเทศนั้นไม่นับรวมเข้าในการเกณฑ์ทหารเพราะมีการเสียเงินแทน
การเกณฑ์แรงงาน แต่จะสมัครเป็นทหารอาสาก็ได้ (Damrong Rajanubhab 1921:
47 - 48) สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพยังได้ทรงอธิบาย ว่าการเป็นทหารเป็น
สิ่งที่นับว่ามีเกียรติและศักดิ์ศรี เพราะถึงแม้จะเป็นหน้าที่เสมอกันหมดว่าทุกคนต้อง
เป็นทหาร แต่ทาสเป็นกลุ่มคนที่ถูกกีดกันออกไป ไม่ได้ถูกยกเว้น เนื่องจากสถานะของ
ทาสนั้นต่ำต้อยจนไม่สามารถเป็นทหารได้ ดังคำอธิบาย

“คนที่เป็ทาสเป็นเชลยนั้น จะเป็นไทยฤาเป็นคนชาติ
อื่นก็ตาม ถือว่าเป็นคนชั้นเลวคล้ายกับปศุสัตว์ สำหรับ
แต่จะเป็นบ่าวไพร่ จึงเป็นแต่เกณฑ์ใช้แรง ไม่ให้มีศักดิ์
เป็นทหาร”

นอกจากนี้ยังทรงอธิบายกำหนดเวลารับราชการ กล่าวคือ ชายฉกรรจ์ตั้งแต่
อายุ 18 ปี มีกำหนดเป็นทหารอยู่ถึงอายุ 60 ปีจึงจะปลดประจำการ ในการขึ้น
ทะเบียนเกณฑ์ทหาร เมื่ออายุระหว่าง 18 - 20 ปี ให้เรียกว่าไพร่สม ให้มูลนายเป็น
ผู้รับผิดชอบในการฝึกไปก่อน หลังจากพ้นอายุ 20 ปีแล้วจึงเปลี่ยนสถานะเป็น
ไพร่หลวง มีหน้าที่อยู่ประจำราชการปีละ 6 เดือน ทั้งนี้มีการยอมให้ไพร่เสียเงินจ้าง
คนเข้ารับราชการแทนตัวได้ โดยไพร่หลวงต้องจ่ายเงินเดือนละ 6 บาท (Damrong
Rajanubhab 1921: 48 - 49)

แม้จะทรงไม่แนพระราชัยและออกตัวตั้งแต่แรกเริ่มของหนังสือ สมเด็จฯ กรม
พระยาดำรงราชานุภาพยังทรงสามารถบรรยายละเอียดเกี่ยวกับการเป็นทหารไว้ได้

มากพอสมควร ทั้งมีข้อเท็จจริงที่ลงลึกถึงหลักเกณฑ์ อายุ ประเภทผู้ที่ถูกเกณฑ์เป็นทหาร รวมถึงระยะเวลาการเป็นทหารตั้งแต่ครั้งโบราณของสยาม *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* จึงมีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการสร้างข้อเท็จจริงว่าการเกณฑ์ทหารเป็นสิ่งที่มีความผิดของอาณาจักรสยามภายใต้ความเชื่อว่าการเกณฑ์ทหารที่ออกใน พ.ศ. 2448⁹ ไม่ใช่สิ่งใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้น แต่เป็นหน้าที่ที่บรรพบุรุษชาวสยามปฏิบัติมายาวนานนับร้อยปี¹⁰

⁹ แม้จะเกิดคำถามได้ว่า สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงตั้งพระทัยพนัน *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* เพื่อสนับสนุนให้พลเมืองชายยอมรับการเกณฑ์ทหารหรือไม่ เนื่องจาก *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* ถูกจัดพิมพ์หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2448 ถึง 16 ปี อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาข้อเท็จจริง ที่ว่ารัฐบาลสยามทยอยประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารในแต่ละมณฑลจนถึงการประกาศครั้งสุดท้ายที่ส่งผลให้การเกณฑ์ทหารถูกบังคับใช้ทั่วราชอาณาจักรสยามเมื่อ พ.ศ. 2459 การตีพิมพ์ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* ใน พ.ศ. 2464 หรือหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารระยะสุดท้ายใน พ.ศ. 2459 จึงไม่ได้เป็นการทิ้งช่วงมากนัก.

¹⁰ ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่พระองค์ทรงพระนิพนธ์ขึ้นท้ายที่สุดแล้วได้รับการเผยแพร่อย่างต่อเนื่องจากนักวิชาการไทยในรุ่นหลัง ไม่ว่าจะเป็น หลวงวิจิตรวาทการ ขจร สุขพานิช และหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ท้ายที่สุดแล้วงานชิ้นนี้จึงได้กลายมาเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่สรุปกองทัพสยามและการเป็นทหาร ว่าชายไทยทุกคนต้องเป็นทหาร และเป็นแนวคิดที่ยังคงสืบมาจนถึงปัจจุบันโดยที่ไม่มีใครตั้งคำถามถึงการดำรงอยู่และการพิสูจน์ความจริงข้อนี้เลย (Koizumi 2002: 34 - 38).

วิเคราะห์เนื้อหาของงานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบก

จากที่ได้นำเสนองานเขียนประวัติศาสตร์ไปแล้วตามลำดับ ส่วนนี้เป็นการพิจารณาภาพรวมของงานเขียนที่ถูกจัดพิมพ์โดยกองทัพบกสยามทั้ง 4 เรื่อง ได้แก่ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* (พ.ศ. 2457) *พงสาวดารยุทธศิลป์* (พ.ศ. 2459) *ตำนานกรมทหารบกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2462) และ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* (พ.ศ. 2464) พบว่าประเด็นสำคัญที่มีร่วมกัน คือ เชื่อมโยงกองทัพบกเข้ากับประวัติศาสตร์ชาติ เน้นย้ำหน้าที่และเกียรติยศของทหาร และจัดวางพระมหากษัตริย์ในฐานะผู้นำกองทัพ โดยทั้ง 3 ประเด็นจะถูกอธิบายตามลำดับ

ประเด็นแรก การเชื่อมโยงกองทัพบกเข้ากับประวัติศาสตร์ของชาติตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ที่นำเสนอประวัติอันยาวนานของกองทัพที่เกิดขึ้นพร้อมกับอาณาจักรสยามและกองทัพเป็นสิ่งที่แยกขาดจากอาณาจักรไม่ได้ ส่งผลให้ความสำคัญของกองทัพและการทหารได้รับการขบเน้นในงานเหล่านี้ โดยงาน 3 เล่ม คือ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* (พ.ศ. 2457) *ตำนานกรมทหารบกราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2462) และ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* (พ.ศ. 2464) อธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับการทหารสยามที่สัมพันธ์กับการก่อเกิดอาณาจักรสยามตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงราชวงศ์จักรีในยุครัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็นว่ากองทัพบกและบางกรมกองมีอดีตยาวนานและมีพัฒนาการพร้อมกับการขยายตัวของอาณาจักรสยาม ในส่วน *พงสาวดารยุทธศิลป์* (พ.ศ. 2459) แม้ไม่ได้กล่าวถึงกองทัพบกและชาติสยาม สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถทรงยกตัวอย่างหลากหลายกองทัพในยุคโบราณถึงยุคสมัยใหม่เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพและอาณาจักรเช่นกัน

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบเนื้อหาของงานเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นทุกแห่ง 4 เล่ม

งานเขียนประวัติศาสตร์	กองทัพในประวัติศาสตร์ชาติ	เกียรติยศการเป็นทหาร	ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติ
ตำนานกรมทหารราบที่ 4 (พ.ศ. 2457) นิพนธ์โดย สมเด็จพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช	- บรรยายให้เห็นว่าเป็นกรมที่สืบมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา	- เกียรติศักดิ์ของกรมได้มาจากสงครามเข้าร่วม ได้แก่ ศึกษาเมืองเชียงตุง (พ.ศ. 2395) การปราบจลาจลหัวเมืองเงมร (พ.ศ. 2415) การปราบฮ่อ (พ.ศ. 2418 - 2430) การปราบเงี้ยว (พ.ศ. 2445) สงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2461)	- ย้ำให้ทหารใช้ธงชัยเฉลิมพลเป็นเครื่องเตือนใจในหน้าที่ของตนต่อพระมหากษัตริย์

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบเนื้อหาของงานเขียนประวัติศาสตร์กองทัพทั้ง 4 เล่ม (ต่อ)

งานเขียนประวัติศาสตร์	กองทัพในประวัติศาสตร์ชาติ	เกียรติยศการเป็นทหาร	ความจงรักภักดีต่อ พระมหากษัตริย์และชาติ
พงศาวดารยุทธศิลป์ (พ.ศ. 2459) นิพนธ์โดย สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ ภูวนารถ กรมหลวง พิษณุโลกประชานาถ	- ไม่ปรากฏการอธิบาย เกี่ยวกับกองทัพสยาม แต่ อธิบายกองทัพชาติมหาอำนาจ ที่ทำหน้าที่ปกป้องชาติตั้งแต่ ยุคโบราณถึงยุคสมัยใหม่	- อธิบายลักษณะกองทัพจาก หลากหลายชาติตั้งแต่ยุค โบราณ เช่น ยุคบาบิโลน ยุค อียิปต์ ยุคกรีกโรมัน จนถึงยุค เข้าสู่สมัยใหม่ เช่น อังกฤษ เยอรมัน ฝรั่งเศส รัสเซีย เป็นต้น - ยกตัวอย่างการเชิดชูสถานะ ทหารในกองทัพรัสเซียและ ฝรั่งเศส - แสดงให้เห็นว่ากษัตริย์ของ กองทัพมหาอำนาจเข้มแข็งได้ เพราะมีกษัตริย์เป็นผู้นำ กองทัพและทหารมีความ เชื่อมั่นในตัวพระองค์	- บรรยายความเสื่อมของ ชาติที่พลเมืองไม่ตระหนักถึง ความสำคัญของกองทัพและ การเป็นทหาร

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบเนื้อหาของงานเขียนประวัติศาสตร์กองทัพบกทั้ง 4 เล่ม (ต่อ)

งานเขียนประวัติศาสตร์	กองทัพในประวัติศาสตร์ชาติ	เกียรติยศการเป็นทหาร	ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติ
ตำนานกรมทหารบกราวที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2462) นิพนธ์โดย สมเด็จพระยาภานุพันธุวงศ์วรเดช	- สืบย้อนกำเนิดของกรมไปจนถึงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	- เน้นย้ำความสัมพันธ์ของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีต่อกกรม	- ย้ำเตือนให้ทหารตระหนักถึงเกียรติและตำนานของกรมที่มีมาและต้องธำรงไว้
ตำนานกรมเกณีสหทหาร (พ.ศ. 2464) นิพนธ์โดย สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ	- บรรยายการตั้งอาณาจักรสยามและพัฒนาการทหารในแต่ละยุคสมัย	- สถานะที่มีเกียรติของทหารที่ตกกันไม่ให้ทาสเข้ารับราชการในกองทัพ - ความสนพระราชมหทัยของพระมหากษัตริย์สยามต่อการทหารตั้งแต่ยุคโบราณ	- อธิบายว่าการเกณฑ์ทหารเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่เริ่มตั้งอาณาจักร ขยายไปทุกคนจึงต้องเข้าเป็นทหารเพื่อรับใช้ชาติและพระมหากษัตริย์

ประเด็นที่ 2 ความภาคภูมิใจในการรับราชการเป็นทหารและสำนึกของเกียรติยศของการเป็นทหารที่มาจากกรปกป้องพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมืองจากการพิจารณาพบว่างานเขียนทั้ง 4 เรื่องเน้นย้ำความคิดเรื่องเกียรติยศและความภาคภูมิใจของทหารว่ามาจากทั้งการร่วมทำสงครามและความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ในส่วนของเกียรติยศประเภทแรก เป็นเกียรติยศที่มาจากกรทำสงคราม จำเป็นต้องตั้งข้อสังเกตไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่าวีรกรรมด้านการทหารของกรมทหารบกราบที่ 4 ที่ถูกบรรยายใน *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* (พ.ศ. 2457) นั้นส่วนใหญ่เป็นการปราบจลาจลภายในอาณาจักร มีเพียงสงครามเชียงตุงและการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 เท่านั้นที่ทหารสยามปฏิบัติหน้าที่นอกดินแดนของตน นอกจากนี้เกียรติยศของทหารที่ปรากฏในงานเขียนเล่มอื่นล้วนแล้วแต่บรรยายว่าเกียรติยศของการเป็นทหารมาจากการสนับสนุนของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งสิ้น

ประเด็นสุดท้าย คือ เน้นย้ำความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์และชาติบ้านเมืองที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข งานเขียนประวัติศาสตร์ทั้ง 4 ชิ้นไม่ได้กล่าวแต่เพียงว่า เกียรติยศของทหารมาจากการรับใช้ราชบัลลังก์เท่านั้น ยังมีการยกตัวอย่างการปฏิบัติและเครื่องเตือนใจทหารให้ตระหนักถึงหน้าที่และความสำคัญของตนเองที่มีต่อพระมหากษัตริย์และชาติอีกด้วย เช่น การใช้ธงชัยเฉลิมพลที่ทหารต้องกระทำสัตย์สาบานที่จะซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา การอธิบายเรื่องการเกณฑ์ทหารว่ามีความสำคัญต่ออาณาจักรสยามมาตั้งแต่โบราณและเป็นหน้าที่ของชายชาวสยามที่จะต้องรับใช้ประเทศชาติ หรือการใช้ประวัติศาสตร์ของกรมกองทำให้ทหารตระหนักถึงเกียรติยศกรมกองของตนที่ทำหน้าที่ต่อชาติมาอย่างยาวนานและช่วยกันรักษาไว้ต่อไป เป็นต้น

ที่กล่าวไปข้างต้นเป็นการวิเคราะห์สรุปเนื้อหาของงานเขียนประวัติศาสตร์ทั้ง 4 เล่มที่กองทัพบกสยามผลิตขึ้นในช่วงทศวรรษ 2450 - 2460 อาจกล่าวได้ว่าการพิจารณางานเขียนประวัติศาสตร์กองทัพบกส่งผลให้เกิดความเข้าใจมากขึ้นต่ออุดมการณ์ของกองทัพบกสยามในช่วงเวลานั้นที่ต้องการสร้างความสำคัญของการเป็นทหารและปลูกฝังความจงรักภักดีต่อ 3 สถาบันหลัก ได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ให้กับทหารในกองทัพบก

อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของงานศึกษาชิ้นนี้ คือ เลือกวិเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกในจำนวนจำกัด ไม่ได้ครอบคลุมงานเขียนทุกชิ้นที่ถูกผลิตขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวทั้งจากพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น หรือข้าราชการทหาร ดังนั้นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการพิจารณาเพิ่มเติม คือ สำนวนงานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกที่ถูกนิพนธ์หรือเขียนขึ้นนอกเหนือจากหนังสือ 4 เล่มที่บทความชิ้นนี้วิเคราะห์ รวมถึงคำถามที่ว่า งานเขียนประวัติศาสตร์ได้รับการเผยแพร่ภายในกองทัพอย่างไรบ้างและส่งผลอย่างไรต่อทหาร การพิจารณาประเด็นเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความเข้าใจการใช้งานประวัติศาสตร์เพื่อเสริมส่งสถานะและอุดมการณ์ของกองทัพบกสยามได้ดียิ่งขึ้น

บทสรุป

ช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2468 ของการครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว งานเขียนทางประวัติศาสตร์มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือส่งเสริมอุดมการณ์ชาตินิยมของรัฐ (official nationalism) สิ่งสำคัญที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้คืองานเขียนทางประวัติศาสตร์ของรัฐและชนชั้นนำหลายชิ้นที่ก่อให้เกิดภาพของพระมหากษัตริย์ผู้นำพาประเทศสู่ความรุ่งเรืองและอิสรภาพทั้งหมดนี้เข้าไปเพื่อสร้างสำนึกของหมู่คณะและความจงรักภักดีของประชาชนให้มีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ด้วยปัจจัยของการขยายตัวของงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในหมู่ชนชั้นนำ พระบรมวงศานุวงศ์ภายในกองทัพบกก็ได้รังสรรค์งานเขียนทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างเกียรติศักดิ์ให้กับกองทัพบกและเสริมส่งความรู้สึกภาคภูมิใจในการเป็นทหารให้เกิดขึ้นเช่นกัน งานเขียนทั้ง 4 ชิ้นของกองทัพบก ได้แก่ *ตำนานกรมทหารราบที่ 4* (พ.ศ. 2457) *พงษาวดารยุทธศิลป์* (พ.ศ. 2459) *ตำนานกรมทหารบก* *ตอนที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พ.ศ. 2462) และ *ตำนานการเกณฑ์ทหาร* (พ.ศ. 2464) จึงถูกผลิตขึ้น ยกเว้นในกรณีของ *พงษาวดารยุทธศิลป์* ที่เน้นเรื่องราวของกองทัพทั่วโลก งานเขียนที่เหลืออีก 3 เล่มมีประเด็นร่วมกันคือ อธิบายความเป็นมาของกองทัพควบคู่กับการเกิดขึ้นของอาณาจักรสยามตั้งแต่ยุคโบราณ แสดงให้เห็นเกียรติยศการเป็นทหาร และเน้นย้ำให้

ทหารมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ กล่าวได้ว่างานเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพบกสยามควรค่าต่อการถูกพิจารณาในฐานะที่เป็นหนึ่งในเครื่องมือการสร้างเกียรติยศของการเป็นทหารและเกียรติศักดิ์ของกองทัพบกสยาม ที่ก่อให้เกิดสำนึกร่วมกันภายในกรมกองและส่งผลให้ทหารเกิดความภาคภูมิใจในการทำหน้าที่รับใช้ชาติและพระมหากษัตริย์ด้วยชีวิตของตน

References

- Anderson, B. (1993). *Imagined communities: Reflections of the origin and spread of nationalism*, rev. ed. London: Verso.
- Appointment of the National Library Committee. (1915). *ราชกิจจานุเบกษา* [The Royal Government Gazette], 32, 182. n.p.
- Battye, N. (1974). *The military, government, and society in Siam 1868 - 1910: Politics and military reform during the reign of King Chulalongkorn*. (PhD. Dissertation, Cornell University).
- Bhanurangsi Savangwongse, H.R.H. Krom Phraya. (1919). *History of the 1st infantry regiment, King Chulalongkorn's royal bodyguards*. n.p.
- Bhanurangsi Savangwongse, H.R.H. Krom Phraya. (1935). *History of the 4th infantry regiment*. n.p.
- Boontanondha, T. (2013). *King Vajiravudh and the making of his military image*. (M.A. thesis Chulalongkorn University).
- Bumroongsook, S. (1991). *Chulachomklao Royal Military Academy: The modernisation of military education in Thailand (1887 - 1948)*. (Ph.D diss. Northern Illinois University).
- Chakrabongse Bhuvanath Prince. (1916). *History of military strategies*. n.p.
- Chuchaiya, K. (1985). *Intellectual development of the Thai professional army, 1932 - 1981*. (M.A. thesis Chulalongkorn University).
- Curriculum for teaching and training soldiers*. (1923). Bangkok: The department of army education.
- Damrong Rajanubhab, H.R.H. Krom Phraya. (1916). *History of the National Library*. Bangkok: Sophonphiphatthanakon.

- Damrong Rajanubhab, H.R.H. Krom Phraya. (1917). *The 6th collection of chronicles: wars between Thai and Burmese since the Ayutthaya Kingdom*. Printed in a cremation of a mother of Lieutenant General Phraya Siharatritthikrai 1917. Bangkok: Aksonniti.
- Damrong Rajanubhab, H.R.H. Krom Phraya. (1920). *A chronicle of Siamese - Burmese wars in the Ayutthaya Period*. Printed in a cremation of Choachom Manda Wat in 1920. Bangkok: Thai Press.
- Damrong Rajanubhab, H.R.H. Krom Phraya. (1924). *Lecture on history of Siam*. Bangkok: Prasoet Samut.
- Damrong Rajanubhab, H.R.H. Krom Phraya. (1968). *The royal autograph version of the royal chronicles*. Printed in a cremation of Tailong Phonprapha on 4th September 1968.
- Greene, S. (1999). *Absolute dreams. Thai government under Rama VI, 1910 - 1925*. Bangkok: Lotus Press.
- Ketwongkot, T. (2017). *History of military conscription in Thai society*. Bangkok: The Friedrich - Ebert - Stiftung (FES).
- Kittimahacharoen, S. (2008). "Gentleman" in the literary works of King Rama VI and Sriburapha. (PhD dissertation, Chulalongkorn University).
- Koizumi, J. (2002). King's manpower constructed: Writing the history of the conscription of labor in Siam. *Southeast Asia Research*, 10(1), 31 - 61.
- Mahakhan, P. (1975). *The military reformation in the reign of King Chulalongkorn*. (Master's thesis, Srinakharinwirot University).
- Phantprasit, P. (2022). *The making of honour and masculinity of the Siamese army from the 1900s to 1932*. (PhD dissertation, Kyoto University).

- Phumkird, S. (1995). *“Asvabahu” and the use of literature for the dissemination of political thought and ideology*. (Master’s thesis, Chulalongkorn University).
- Pramuanwitthaya, U. (n.d.). *100 Royal highnesses and ministers*. Bangkok: Khlang Witthaya.
- Ratanapat, N. (1990). *King Vajiravudh’s nationalism and its impact on political development in Thailand*. (Ph.D. Dissertation, Northern Illinois University).
- Raymond, G. (2018). *Thai military power. A culture of strategic accommodation*. Copenhagen: NIAS Press.
- Royal Thai Army Command and General Staff College. (2010). *100 Years of the Royal Thai Army Command and General Staff College*. n.p.
- Sattayanurak, S. (2014). *10 Siamese intellectuals vol.1*. Bangkok: Open Books.
- Some historical details in the reign of King Mongkut*. (1981). Printed in a cremation of Phuang Prap - angwa (Phuang Perunawin) on 4th October 1981 at Wat Somanatwihara. Bangkok: Phrae - kanchang.
- Sturn, A. (2006). *The king’s nation: A study of the emergence and development of nation and nationalism in Thailand*. (PhD dissertation, University of London).
- Sunait C. (1999). *Phra Suphankanlaya: From a legend to a historical page*. Bangkok: Prachachon.
- Sunait C. (2013). *Burma fought Thai: On warfare between Thai and Burma*. Bangkok: Matichon.
- Suwannachat, T. (2001). *Thai military dignity under absolute monarchy, 1868 - 1932*. (Master’s thesis, Srinakharinwirot University).

- Tangkawanich, W. (2009). King Naresuan's images of the Thai Court from the Rattanakosin Period to the late 1930s. *Sameskybook*, 7(3), 94 - 132.
- The 23rd collection of chronicles: History of military conscription and history of the 4th infantry regiment.* (1921). Printed on an occasion of the 4th Infantry Regiment celebration for winning the royal prize in 1921. Bangkok: Sophonphiphatthanakon.
- Vella, W. (1978). *Chaiyo! King Vajiravudh and the development of Thai nationalism*. Honolulu: The University Press of Hawaii.
- Wongwises, C. (1976). *The modernisation of the royal Thai army along the western lines from 1851 - 1932*. (Master's thesis, Chulalongkorn University).